

ŞEYH GÂLİB İLE KEÇECİ-ZÂDE İZZET MOLLA'NIN GAZELLERİ ARASINDA NAZİRE İLİŞKİSİ¹

*Mustafa ARSLAN**

ÖZET

Bu yazıda “nazirecilik geleneği” hakkında kısa bilgi verilmiş, sonra Şeyh Gâlib ile Keçeci-zâde İzzet Molla'nın gazelleri bu gelenek çerçevesinde karşılaştırılarak nazire gazeller tespit edilmiştir. Nazire gazeller nazirecilik ölçütleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve kimin kimden ne kadar etkilendiği ve bu etkileşimin dereceleri her iki şairin şiirlerinden alınan örneklerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Her iki şairin de Mevlevî tarikatı mensubu oluşu ve ilham kaynaklarının başında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin gelmesi bu etkileşimi adeta zaruri kılmıştır. Ayrıca İzzet Molla'nın Mevlevî ilhamına açılışını sağlayan en önemli kapının Şeyh Gâlib olması bu karşılaştırmanın yapılmasında önemli etkenlerdendir. İki şair arasındaki bağlantı ve etkileşimin tespitinde nazirecilik geleneğinden faydalanılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı, Şeyh Gâlib, İzzet Molla, nazire, karşılaştırma, etkileşim.

ŞEYH GÂLİB'S AND KEÇECİ-ZÂDE İZZET MOLLA'S “GAZEL”S BETWEEN NAZİRE CONNECTIONS

ABSTRACT

In this article, a short information has given about the tradition of “nazirecilik” and Şeyh Gâlib's and Keçeci-zâde İzzet Molla's “gazel”s has compared in according to this tradition. “Nazire” lyrics has examined within the framework of criteria of “nazirecilik”. After that who is affected by how much was investigated. Degrees of interaction with examples taken from both the poet's poems have been put forth. In the Fact that both poets are members of the “Mevlevi Tarikatı” and Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî's being their source of inspiration made it almost essential in this interaction. Also the importance of Şeyh Galip in İzzet Molla's opening of the inspiration of Mevlevi is an important fact of this comaration. The connection between the two poets and the tradition of the interaction in determining the unused tried “nazirecilik”.

Key Words: Classical Turkish Literature, Şeyh Gâlib, İzzet Molla, nazire, comparison interaction

¹ Bu makale, 15-16 Mayıs 2009 tarihinde Adıyamanda düzenlenen **Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu'**nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir. Daha sonra basılan bildiri kitabında yer almamıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Ü. İnsan ve Toplum Bil. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: musarslan19@gmail.com

Giriş

Divan şiirinin son döneminde yetişmiş bir şair olan İzzet Molla'nın, bu şiir geleneğinin hemen tüm özelliklerini sürdürdüğü söylenmektedir. Onun kasidede Nef'i'den, gazelde ise başta Şeyh Gâlib olmak üzere Nabî, Nedim ve Vâsıf'tan etkilendiği bilgisi kaynakların bir çoğunda ifade edilmektedir (Özyıldırım 2002; Şahin 2004; Ceylan ve Yılmaz 2005). İbrahim Necmi Dilmen, *Tarih-i Edebiyat Dersleri* (1338: 249) adlı eserinde onun "İstinsaha yakın bir tarz-ı telâkkide eskileri tanzir ettiğini" ifade etmekte; Vasfi Mahir Kocatürk (1964: 569-575) ise; herhangi bir kanıt getirmeden gazellerinin "hemen yüzde sekseninin divan edebiyatının muhtelif tarzlarda meşhur gazellerine nazire" olduğunu söylemektedir.

Bu yazının amacı, İzzet Molla'nın edebî kişiliğinin ve üslûbunun oluşmasında büyük payı olan, Şeyh Gâlib'e yazdığı nazireleri, karşılaştırmalı edebiyat bilimi yöntemlerinden de faydalanarak nazirecilik ölçütleri çerçevesinde şekil ve muhteva açısından karşılaştırmak ve İzzet Molla üzerindeki Şeyh Gâlib etkisinin boyutlarını örnekleriyle ortaya koymaktır.

Nazirecilik Geleneği

Burada, Divan şiirinin oluşumunda, şairlerin yetişmesinde, şairler arasındaki bağlantı ve etkileşimin tespitinde oldukça önemli bir işleve sahip olan ve özellikle iki şair arasında yapılacak olan karşılaştırmaların ana eksenini oluşturan "nazirecilik geleneği" üzerinde kısaca durulacaktır.

Divan şiirinin kuruluş devresiyle birlikte örnekleri görülmeye başlanan şairlerin birbirlerine nazire yazması, zamanla yaygınlaşmış ve bir gelenek halini almıştır. 840/1437'de derlenen ve ilk nazire mecmuası olarak bilinen Ömer b. Mezd'in *Mecmu'atü'n-Nezâ'ir*'i (Canpolat 1995) nazireciliğin bir gelenek halini alması bile daha bu dönemde ne kadar yaygınlaştığını göstermesi bakımında oldukça önemlidir. Eski Türk Edebiyatı çerçevesinde, yaşadığı dönemden önceki ya da kendi dönemindeki şairlere, başka şairlerce onlara saygı gösterme, onların şiirini beğenme, onlarınkinden daha güzelini ortaya koyma, kendini deneyip yetiştirme gibi amaçlarla çeşitli, nazım şekilleri ile nazire yazma, asırlarca varlığını sürdürmüş bir edebiyat geleneğidir (Köksal 2003).

Şuara tezkiresi yazarları, bir şairi tanıtmaya ve değerlendirmede, "bir şairin eserine nazire yazmayı" veya "bir şair tarafından tanzir edilmeyi" esas almışlardır. "Tanzirin tanıtmaya ve değerlendirmeye konu edilişi, bir yandan şairin değerinin tespit ve takdirini, diğer yandan da onun yetişmesinin yolunu ve modelini ortaya koyucu bir nitelik taşır. Ancak, şairin sanat değerinin belirlenmesi veya takdir edilmesi, bu usul ve geleneğin en önde gelen ve en göze çarpan yönünü oluşturur"(Tolasa 1983: 270). Şairlerin yetişmesi açısından bir "mektep" konumunda olan bu gelenek, aynı zamanda şairler arası sanat alış verişinin en açık ve meşru yönlerinden birini oluşturması bakımından önem taşımaktadır (Kurnaz 2003: 405).

Şeyh Gâlib ile İzzet Molla'nın Hayatı ve Eserleri Hakkında Kısa Bilgi

Şeyh Gâlib:

Şeyh Gâlib, 1171/1757 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Mehmed Es'ad Galib'tir. Babası tanınmış Mevlevîlerden Mustafa Reşid Efendidir. Şeyh Gâlib ilk öğrenimini babasından görmüş değişik hocalardan Arapça ve Farsça okumuştur. Onun yetişmesinde Hoca Neş'et'in rolü olmakla birlikte özellikle o devirde edebiyat, musikî ve tasavvuf mektebi mahiyetinde olan mevlevîhanenin rolü oldukça büyüktür. 1205/1791 yılında 34 yaşında Galata Mevlevîhanesi şeyhi olmuştur. 1213/1799 yılında 42 yaşında hayatını kaybetmiştir.

Şeyh Gâlib, 24 yaşında divan tertip etmiştir. Divan şiirinin son büyük şairi olarak kabul edilmektedir. İlhamını Mevlana'dan alan Şeyh Gâlib'in şiirlerinde, edebiyatımızın bütün büyük şairlerinin izlerini bulmak mümkündür. Devrinde "Şevket-i Rûm" olarak anılmıştır. XVIII. Yüzyıl şiirini etkisi altına alan "Hint Üslûbu"nun bütün özelliklerini Şeyh Gâlib'in şiirlerinde görmek mümkündür. Şeyh Gâlib, mevlevî kişiliği ve güçlüğü şairliği ile kendisinden sonra gelen şairler üzerinde büyük bir etki bırakmış ve şiirlerine nazireler yazılmıştır.

Eserleri: 1. Divan 2. Hüsn ü Aşk 3. Es-Sohbetü's-Sâfiyye 4. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî 5. Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye (Gürer 1993).

Keçeci-zade İzzet Molla

İzzet Molla, 1200/1785-6 yılında İstanbul'da doğmuştur. Sıkıntı içinde öğrenim görmüştür. İzzet Molla müderrislik, müfettişlik, kadılık görevlerinde bulunmuş ve bir ara Keşan'a sürgüne gönderilmiştir. Daha sonra İstanbul Kadısı, Mekke ve Medine Müfettişliği görevlerini yürütmüştür. İzzet Molla Osmanlı-Rus savaşına karşı olduğunu bildiren bir layiha sebebiyle Sivas'a sürgüne gönderilmiştir. Sivas'ta 1245/1828-9 tarihinde 45 yaşında vefat etmiştir.

Divan şiirinin son döneminde yetişmiş ve bu şiir geleneğini şekilde ve ruhta hakkıyla temsil etmiş bir şairdir. Mevlevî ve Nakş-bendî tarikatlarına mensup olduğu bilinmektedir. İzzet Molla, birinci divanı Bahâr-ı Efkâr'ı Mevlana'ya, ikinci divanı Hazân-ı Âsâr'ı ise Bahaü'd-din Nakş-bend'e ithaf etmiştir. Onun yetişmesinde de Şeyh Gâlib gibi mevlevîliğin ve meblevîhanelerin büyük payı vardır. Şiirlerinin birçoğunun kendinden önce gelen şairlere nazire olduğu söylenmektedir.

Eserleri: 1. Bahâr-ı Efkâr 2. Hazân-ı Âsâr 3. Gülşen-i Aşk 4. Mihnet-keşân 5. Nâz u Niyâz, 6. Dev hatü'l-Me hâmid fi-Tercemeti'l-Vâlid 7. Islâh-ı Nizâm-ı Devlete Dâir Lâyiha 8. Savaş Aleyhinde Lâyiha 9. Üss-i Zafer Takrizi (Şahin 2004).

İzzet Molla'nın Nazireciliği

İzzet Molla'nın nazireciliği konusunda, çeşitli kaynaklarda yer alan genel bilgiler girişte verildiğinden tekrar edilmeyecektir. Burada İzzet Molla'nın Şeyh Gâlib'e yazdığı nazireler üzerinde durulacak ve bunların genel bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Özellikle, İzzet Molla'nın nazire yazdığı şairler arasında neden Şeyh Gâlib'in özel bir yerinin olduğu belirtilmeye çalışılacaktır.

İzzet Molla hakkında yapılan bazı çalışmalarda onun etkilendiği şairler ve nazireleri konusunda, eserlerinden hareketle kapsamlı bilgiler verilmiştir. Bu çalışmaların başında Özyıldırım (2002), Şahin (2004), Ceylan ve Yılmaz 2005)'in çalışmalarını saymak mümkündür.

Özyıldırım, İzzet Molla'nın *Mihnet-keşân*'ı ile ilgili yaptığı çalışmada onun edebî kişiliğini değerlendirirken etkilendiği şairler ve nazireleri hakkında bilgi vermiştir. İzzet Molla'nın kasidede Nefî'den, gazelde ise başta Şeyh Gâlib olmak üzere Nabi, Nedim ve Vasîf gibi şairlerden etkilendiği belirttikten sonra "bu etkinin karşılaştırmalı olarak boyutları ve sınırları üzerinde durulmadığı için söylenenlerin klişeleşmiş hükümler olmanın ötesinde bir anlam taşımadığına" dikkat çekmiştir. İzzet Molla'nın etkilendiği şairler arasında Şeyh Gâlib'in özel bir yerinin olduğunu ifade ederek onun Şeyh Gâlib'e yazdığı nazireleri tespit etmiş ve zemin şiirlerle nazirelerin matla beyitlerini vermiştir. Özyıldırım, İzzet Molla'nın divanlarında yer alan şiirlerin tamamının nazirecilik geleneği içinde ele alıp değerlendirmenin çalışmasının sınırları içine dâhil edilemeyeceğini vurguladıktan sonra, onun divanlarında adını andığı, etkisinde kaldığı, kendisine üstad kabul ettiği diğer şairlerin adlarını ve İzzet Molla'nın ilgili şiirlerinin sayfa numaralarını çalışmasına eklemiştir. İlgili çalışmada ayrıca, İzzet Molla'nın şiirlerinin etkileşim içinde olduğu şairlerin şiirleri ile şekil ve muhteva açısından tahlilinin hedeflenmediği de belirtilmiştir (Özyıldırım 2002: 36-43).

Şahin, İzzet Molla'nın divanları üzerine yaptığı çalışmada, kaynakların İzzet Molla hakkında verdiği bilgileri değerlendirdikten sonra bu bilgilerin kalıplaşmış bir hüküm halinde tekrar edildiğini belirtmiştir. Bu kaynaklardan İbrahim Necmi Dilmen'in, onun "İstinsaha yakın bir tarz-ı telakkide eskileri tanzir ettiğini" söylemesini ve Vasfi Mahir Kocatürk'ün ise herhangi bir kanıt getirmeden gazellerinin "hemen yüzde sekseninin divan edebiyatının muhtelif tarzlarda meşhur gazellerine nazire" olarak görmesini eleştirel bir yaklaşımla aktarmakmıştır. İzzet Molla'nın etkilendiği şairler ve nazireleri hakkında da bilgi veren Şahin, İzzet Molla'nın Şeyh Gâlib'e yazdığı nazireler konusunda Özyıldırım'ın çalışmasına gönderme yaparak *Bahar-ı Efkar*'daki 45 gazelin Şeyh Gâlib'e nazire olduğunu belirtmiş ve bu oranın da *Bahar-ı Efkar*'daki 544 gazelin % 8'ine tekabül ettiği söylenmiştir. Şahin, İzzet Molla'nın Nabî, Ragıp Paşa ve Nedim'e yazdığı nazirelerin matla beyitlerini vermiş, bunlardan başka etkileşim içerisinde olduğu ve divanlarında adını andığı diğer şairlerin isimlerini vererek ilgili şiirlerin numaralarını eklemiştir (Şahin 2004: 64).

Ceylan ve Yılmaz'ın eserinde ise, İzzet Molla'nın nazireciliği hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiş ancak en fazla nazire yazdığı şairin Şeyh Gâlib olduğuna dikkat çekilmiştir. Çalışmada, "İzzet Molla'nın hem kendi dönemindeki hem de geçmişteki klasik şairlerin şiirlerine yazdığı birçok naziresi vardır" denilerek divanda adı geçen şairlerin adları ve ilgili şiirlerin geçtiği yerler belirtilmiştir. (Ceylan-Yılmaz 2005: 35).

Özyıldırım ve Şahin'in çalışmalarında onun etkilendiği şairler ve nazireciliği konusunda ayrıntılı bilgiler verilmiş, hangi şaire ne kadar nazire yazdığı belirtilerek bu nazirelerin tespiti yoluna gidilmiştir. Diğer kaynaklarda ise sadece onun nazireciliğine vurgu yapılmış, özellikle Şeyh Gâlib'e yazdığı nazirelere dikkat çekilmiştir. Özyıldırım ve Şahin, kendilerinin de belirttiği gibi çalışmalarının kapsamı gereği nazirelerin tespiti dışında bunların şekil ve muhteva açısından tahlili konusuna girmemişlerdir.

İzzet Molla'nın yetişmesinde, edebî kişiliğinin oluşmasında ve hatta onun divan şiirinin son büyük temsilcilerinden birisi olarak anılmasında nazirecilik geleneğinin büyük payının olduğu muhakkaktır. O, gerek kendi döneminde yaşamış, gerekse önceki dönemlerde yaşamış hemen bütün şairleri okumuş, onlardan etkilenmiş ve beğendiği şairlerin şiirlerini tanzir etmiştir. İzzet Molla, yazdığı nazirelerde kimi şairlere meydan okumuş ve kimi şairler karşısında da saygıyla eğilmiştir. Biz bu gün İzzet Molla'nın edebî kişiliği ve üslûbunun ortaya konulmasında nazirecilik geleneğinden faydalanmak durumundayız.

İzzet Molla'nın Nazire Yazdığı Şairler Arasında Şeyh Gâlib'in Yeri

Bu karşılaştırmayı yaparken öncelikle Şeyh Gâlib ile İzzet Molla arasındaki şiir-şair etkileşiminden farklı bağların olduğuna dikkat çekmek gerekir. Bu bağ hiç kuşkusuz "Mevlevî" liktir. İzzet Molla'nın hayatı hakkında bilgi veren bazı kaynaklar onun Şeyh Gâlib ile çocukluğunda tanışma fırsatı bulduğunu ve ona hayranlık duyduğunu belirtirler. Daha sonra Mevlevî tarikatine intisap eden şair zaten Şeyh Gâlib ile aynı muhiti paylaşmıştır. Her iki şairin de Mevlevî tarikatine mensubu oluşu ve ilham kaynaklarının başında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin gelmesi bu etkileşimi adeta zaruri kılmıştır. Ayrıca İzzet Molla'nın Mevlevî ilhamına açılışını sağlayan en önemli kapının Şeyh Gâlib olması da bu etkileşimin önde gelen nedenlerindedir. Bunun yanında divan şiirinin son büyük şairi olarak kabul edilen Şeyh Gâlib'in şairlik yeteneği de bu etkileşimin diğer bir nedeni olarak sayılabilir. İşte, İzzet Molla'nın nazire yazdığı şairler arasında neden Şeyh Gâlib'in ilk sırada yer aldığı sorusuna bu bağlamda karşılık aramak gerekir.

İzzet Molla'nın Bahâr-ı Efkar'daki hemen her gazelinin sonunda bir şekilde Mevlânâ'yı anması ve onun manevî koruyuculuğuna sığınması, onun şiirleri üzerindeki Mevlevî etkisinin ilk göze çarpan yönlerindedir. Bu durum İzzet Molla'nın Şeyh Gâlib'e yazdığı nazirelerde de dikkat çeken özelliklerden birisidir. Aşağıdaki beyitte şairin divan tertip etme sebebini Mevlanaya bağlaması bunun güzel bir örneğidir:

Turkish Studies

Sāye-i Monlā'da 'İzzet cem' idüp cevherlerin
Eylemiş gencine-i eş'âr dīvān koymış ad (İzzet s.337)

Şeyh Gâlib'in Mevlânâ için yazdığı yekâhenk bir gazelini, yine aynı eda ile tanzir eden İzzet Molla, naziresinde Gâlib'de olduğu gibi hem Mevlânâ'ya bağlılığını bildirmekte hem de Gâlib'in şairliği karşısında duyduğu saygıyı dile getirmektedir. Bu nazire gazel aslında İzzet Molla'nın Mevlvî ilhamına açılışını sağlayan kapının Şeyh Gâlib olduğunu gösteren en güzel örneklerden biridir:

*Saînadur ilticâsı bu Gâlib'ün yâ hazret-i Monlâ
Başumda bir külâh-ı iftîhârum varsa sendendür (Gâlib s.383)*

Çapuñdan gayrı yokdur bir penâhı 'İzzet'ün Pîr'üm
Bu kişverde eger dâr u diyârum varsa sendendür (İzzet s.379)

Çerâğ-ı şems-i dînem bendeñem yâ Hazret-i Hünkâr
Felekde zerre deñlü i' tibârum varsa sendendür (İzzet s.379)

Şeyh Gâlib, "üstine gül" redifli gazelinin mahlas beytinde, şiirlerini bir güle benzeterek kimsenin bu gül üzerine gül komamasını istemektedir. İzzet Molla ise, bu gazele yazdığı nazirede Gâlib'in gülünün üstüne gül koymayacağını söyleyerek hem Gâlib'e olan saygısını dile getirmiş; hem de yazdığı nazireyi çok ince bir hayal ile "gülün yanına gül aşlamak" şeklinde ifade ederek kendi şiirinin Gâlib'inkiyle aynı değerde olduğunu vurgulamıştır:

*Bu gazeldür gül-i rûy-ı seped-i eş'ârum
Komasun Gâlib anuñ ehl-i kemâl üstine gül (Gâlib s.489)*

Müjdeler sâde nihâl-i kalemün zeyn oldu
'İzzetâ aşladı bir ehl-i kemâl üstine gül (İzzet s.478)

Baña bir bû yetişür sāye-i Mevlânâ'da
Çoqlamam Gâlib-i rengîn-mağâl üstine gül (İzzet s.478)

Gâlib'i her fırsatta saygı ile anan İzzet Molla, onu aynı zamanda Mevlânâ'nın bir yansıması olarak görmekte ve Mevlânâ'ya olan bağlılığını onun aracılığı ile dile getirmektedir. Aşağıda verilen beyitler yine Gâlib'in Mevlânâ için yazdığı ve İzzet Molla'nın tanzir ettiği bir gazelden alınmıştır. Bu beyitlerde İzzet Molla, Gâlib'i "mu'ciz eda" olarak nitelendirmekte ve sözün ona Tanrı'nın bir lütfu olduğuna işaret etmektedir. Çünkü o "vekil-i mürşid-i Rûm"dur. Mevlânâ'yı temsil etmektedir. Bu nedenle onun şiirlerine nazire yazmak da oldukça zordur:

*Görince sikkeyi 'uşşâk-ı çihre-i zerdinde
Nigâh-ı Mürşid-i Rûm kîmiyâyimiş bildük (Gâlib s.484)*

Dirîğ rıhlet idince vekîl-i Mürşid-i Rûm
Cenâb-ı Gâlibi mu'ciz-edâ imiş bildük (İzzet s.469)

Nazîre söylemeyince bilinmiyor 'İzzet
Sühan cenâbına dâd-ı Hudâ imiş bildük (İzzet s.469)

İzzet Molla bir beytinde de "nazmının rengîn" olmasını Gâlib'in feyzine bağlamakta ve dolayısıyla ona nazire yazmanın güçlüğüne işaret etmektedir:

Turkish Studies

Nigāh-ı feyz-i Gâlib kıldı ‘ İzzet nazmumu rengin
Şalâ kim söylemek düşvârdur çeşm-i kebûdından (İzzet s.523)

Şeyh Gâlib’in Nedim için yazdığı bir nazireyi tanzir eden İzzet Molla, naziresinde Nedim’in de ismini anmış ve o söz üstadlarıyla yarışmanın yani onların şiirlerine nazire yazmanın kendi haddi olmadığını dile getirmiştir:

*Sâlik-i tavr-ı Nedim olduñ bu düşmezdi sañâ
Hem-zebân olmaz mısın Gâlib sühân-gûlarla sen (Gâlib s.514)*

Hâme-i Gâlib kim olmuş pey-rev-i kilik-i Nedim
‘ İzzetâ haddin mi gezmek ol sühân-gûlarla sen (İzzet s.514)

Burada hemen şu noktayı belirtmek gerekir ki; İzzet Molla’nın yukarıda verilen beyitlerde görüldüğü gibi Şeyh Gâlib’in adını sürekli hürmet ve saygıyla anması onu Mevlânâ’nın temsilcisi olarak görmesindedir. Oysa o, kendi döneminden önce yaşamış Nef’î, Nâbî, Nedim gibi güçlü şairlere karşı meydan okumaktan hiçbir zaman çekinmemiştir:

Nef’î alursa tîğ-ı zebânum peyâmını
Cân korkusıyla dâr-ı bekdân firâr ider (İzzet s.100)

Güfte-i Nâbî ile nazm-ı belîgüm bir midür
Nev-perend-i tab’ıma beñzer mi kâlâ-yı Haleb (İzzet s.305)

‘ İzzetâ sen gelmeden evvel Nedim-i şâ’ irüñ
Mişli halk olmaz diyü çok güft-gûlar var idi (İzzet s.576)

İzzet Molla’nın Şeyh Gâlib’e Yazdığı Nazirelerin Tespiti ve Karşılaştırılması²

İzzet Molla’nın *Bahâr-ı Efkâr* ve *Hazân-ı Âsâr* adlı divanlarındaki gazeller ile *Şeyh Gâlib Divanı*’ndaki gazeller şekil ve muhteva yönünden karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda İzzet Molla’nın *Bahâr-ı Efkâr*’da, Şeyh Gâlib’in 47 gazeline (zemin şiir) 50 nazire yazdığı tespit edilmiştir.³ Zemin şiir ile nazirelerin sayısı arasındaki fark İzzet Molla’nın Gâlib’in zemin şiirlerinden “*cilve-i ‘aşk, güstâhî menem ve -azıdur*” redifli üç gazeline ikişer nazire yazmasından ileri gelmektedir.⁴ *Hazân-ı Âsâr*’da ise şekil benzerliği olmasına karşın Şeyh Gâlib’e yazılmış nazire özelliği gösteren herhangi bir gazete rastlanmamıştır. Bu durumun nedeni, İzzet Molla’nın *Bahâr-ı Efkâr*’daki Mevlana’ya verdiği yeri *Hazân-ı Âsâr*’da Bahâüddîn Nakş-bend’e ayırmış olmasından kaynaklanmaktadır.

² Nazirelerin tespiti ve karşılaştırılmasında, Şeyh Gâlibin gazelleri için Abdulkadir Gürer tarafından hazırlanan *Şeyh Galib Divanı (İnceleme- Metin)* adlı doktora çalışması (Gürer 1993); İzzet Molla’nın gazelleri için Ebubekir Sıddık Şahin tarafından hazırlanan *Keçeci-zade İzzet Molla’nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr* adlı doktora çalışması (Şahin 2005) esas alınmıştır.

³ Ali Emre Özyıldırım yaptığı çalışmada nazirelerin sayısını 45 olarak tespit etmiştir. Nazirelerin sayısındaki bu farklılık, bazı zemin şiirlere birden fazla nazire yazılması ve şekil benzerliği olmayıp sadece muhteva benzerliği açısından nazire olduğu düşünülen gazellerden kaynaklanıyor olmalıdır.

⁴ Bir zemin şiire birden fazla nazire yazılması uygulamasına nazirecilikle ilgili değişik kaynaklarda rastlamak mümkündür. (Mermer 2002: 75; Morkoç 2003: 17; Arslan 2007: 16)

Şeyh Gâlib'in Zemin Şiirleri İle İzzet Molla'nın Nazirelerinin Matla Beyitleri⁵

Yapılan karşılaşmada tespit edilen ve yazımızın bundan sonraki aşamalarında iki şairarasındaki karşılaştırmanın temelini oluşturan Şeyh Gâlib'in zemin şiirleri ile İzzet Molla'nın nazirelerinin matla beyitleri aşağıda toplu olarak verilmiştir.

‘Aşk âteş-i tecellî-i Maşûr’dur baña
Her çüb-ı dâr bir şecer-i Tûr’dur baña (Gâlib s. 335)

Her dâğ-ı sîne bir Cebel-i Tûrdur baña
Hayfâ o nûr-ı bâşıra mestûrdur baña (İzzet s.292)

Şûh-ı bed- hûy-ı kazâ zann itme nâz eyler bañâ
Bîm-i cândan çeşm-i cellâdı niyâz eyler bâna (Gâlib s. 338)

Her ne dem kim yâr sell-i seyf-i nâz eyler baña
Cân-ı şîrîn telhî-i mergi niyâz eyler baña (İzzet s.296)

Cân olmak ister ey leb-işîrîn fedâ saña
Düşdü yine amân amân bir recâ saña (Gâlib s. 349)

Bir cânı vardı itdi hezâruñ fedâ saña
İnşâf virsün ey gül-i ra‘ nâ Hudâ saña (İzzet s.297)

Çeşmüñde gerçi sihr ü beyân söylerem saña
Vaşf-ı lebüñde şöhet-i cân söylerem saña (Gâlib s.343)

Bak rûy-i yâre tîr ü kemân söylerem saña
Kim kaş u göz ucıyla nihân söylerem saña (İzzet s.296)

Sâgar habâb-ı mevce-i meh-tâbdur bu şeb
Fânûs bahr-i nûrda gird-âbdur bu şeb (Gâlib s. 349)

Gülşen ki garq-ı kulzüm-i meh-tâbdur bu şeb
Âğuş-ı gönçe bülbüle gird-âbdur bu şeb (İzzet s.305)

Revgân-ı gülle degil nûr-ı çerâğ-ı yâkût
Bâde-i reng-i hınâ tutmaz ayâğ-ı yâkût (Gâlib s.354)

Ğam-ı la‘ lûñ ile mecrûh dimâğ-ı yâkût
Görinür hem-çü şadef penbe-i dâğ-ı yâkût (İzzet s.306)

Âyîneveş gubârı cilâ bil şafâ gözet
Ser-tâ-be-pây dîde olup tütüyâ gözet (Gâlib s. 356)

Keştî-i cāmı kullanalum sâkiyâ gözet
Gör çâr-mevce-i ğamı ey nâhudâ gözet (İzzet s.312)

⁵ Verilen bu beyitlerden birincisi Şeyh Gâlib'e ait ikincisi İzzet Molla'ya aittir. Beyitlerde kullanılan sayfa numaraları (Gürer, 1993) ve (Şaihin, 2004) adlı çalışmalardan alınmıştır.

Nîgeh-i luṭfi saña ey dil-i vîrâne ‘abeş
Halka-i mâtem ü gam gerdiş-i peymâne ‘abeş (Gâlib s. 358)

Şandı Ferhād ile Mecnūn dil-i vîrâne ‘abeş
 Deşt ü kühsāra boşandı iki dîvâne ‘abeş (İzzet s.319)

Huşul-i ‘aḳla tekliṫ olmasa dîvâne ḳalmaz hîç
Harîm-i ‘aşḳ mestûr olmasa bîgâne ḳalmaz hîç (Gâlib s.360)

Hafî bir rāz vardur söylesem esrār ḳalmaz hîç
 Ruḳundan perde-endāz olsa yār aḡyār ḳalmaz hîç (İzzet s.323)

Ümîd-i vaşl ile eyler dil iktisāb-ı feraḥ
Faḳîre defter-i ḥaṭṭuñdadur ḥisāb-ı feraḥ (Gâlib s.360)

Bulur mı kûçe-i teng-i dili berîd-i feraḥ
 Varur mı ḥâne-i ḳalbe ‘aceb nüvîd-i feraḥ (İzzet s.329)

Fecr oldı âşikâr sefid ü siyâh u sürḥ
Çerḥ oldı pür-nigâr sefid ü siyâh u sürḥ (Gâlib s. 362)

Ebr oldı âşikâr sefid ü siyâh u sürḥ
 Reng aldı nev-bahār sefid ü siyâh u sürḥ (İzzet s.333)

Şebîh-i hâle-i şems ü ḳamerdür halka-i tevḥîd
Ḥaṭ-ı ḳuṭbû’l-bürüc-ı pür-‘iberdür halka-i tevḥîd (Gâlib s.365)

Mezāk-ı cāna top ḥelvā-yı terdür halka-i tevḥîd
 Sîrişk-i çeşm ile şîr ü şekerdür halka-i tevḥîd (İzzet s.335)

Cānlar üzmiş zulmet-i hecrinde gîsū ḳomış ad
Âhlar almış gam-ı ‘aşḳında ebrū ḳoymış ad (Gâlib s.367)

Ḳulzüm-i tûfāna ‘aşîḳ çeşm-i giryān ḳoymuş ad
 Dūzaḥî çekmiş derūna ḳalb-i sūzān ḳoymuş ad (İzzet s.337)

Cān ḥaṭṭ-ı leb-i yârdan oldı mütelezziz
Pervâne şeb-i târdan oldı mütelezziz (Gâlib s.369)

‘Aşḳ ehli ki iḳrârdan olmaz mütelezziz
 Tûṭîleri güftârdan olmaz mütelezziz (İzzet s.341)

Bütân kim çeşmümüz ḥasretle pür-ḥûn eylemişlerdür
Ḳumâş-ı nâzî ol reng ile gülgün eylemişlerdür (Gâlib s.370)

Bütân kim sâz-ı cevri perde-bîrûn eylemişlerdür
 Fetîl-i zaḥmımızdan târ-ı kânûn eylemişlerdür (İzzet s.350)

Turkish Studies

*Tâb-ı hüsnî çeşmimiz âteş-feşâşn olsun da gör
Cennet-i ruhsârını düzeğ-nişân olsun da gör (Gâlib s.393)*

Açtığın gül-gönçe-i zağmi bahâr olsun da gör
Tur kızarsın dağ-ı sinem lâlezâr olsun da gör (İzzet s.362)

*Her ne dem ol gül-beden semt-i tegâfülden geçer
Süzen-i hâr-ı tehasür çeşm-i bülbülden geçer (Gâlib s. 386)*

Seyr edip rûyın nigâhın târ-ı kâkülünden geçer
Kârbân-ı gül-fürûşân şevk-i sünbülünden geçer (İzzet s.365)

*Ser-geşteğân-ı 'aşkı kayırmazmı rûzgâr
Çerh ile bir hisâb çevirmez mi rûzgâr (Gâlib s.418)*

Ey verd-i nâz gûşuña girmez mi rûzgâr
Benden peyâm-ı hasreti virmez mi rûzgâr (İzzet s.377)

*Sünbül-i haşları kim taraf-ı külehden görünür
Şerha-i nâhun-ı gam 'arız-ı mehden görünür (Gâlib s.381)*

Şanma ebrûlarını taraf-ı külehden görünür
Zülfe bak kim meh-i nev ebr-i siyehden görünür (İzzet s.378)

*Efendimsin cihânda i' tibârum varsa sendendür
Miyân-ı 'aşıkânda iştihârum varsa sendendür (Gâlib s.383)*

Benüm ey mihr-i enver her ne varum varsa sendendür
Felekde zerre deñlü i' tibârum varsa sendendür (İzzet s.379)

*Nây-ı âteş-dem hamûşân-ı nazar dem-sâzıdır
Sürme-i âvâz dūd-ı şu'le-i âvâzıdır (Gâlib s. 380)*

Dildeki feryâddan bu etdigim eñ azıdır
Böyle çalursa gamıñ gönlüm figâmı azıdır (İzzet s.387)

*Nev-sâlikî nev-tarh-ı cünün-ı diğerüz biz
Çün tîr-keş-i pür-tîr vağan der- seferüz biz (Gâlib s. 420)*

Zâlim demümüzden hâzer itme hederüz biz
Maşûrumuzu kendi ipiyle çekerüz biz (İzzet s.398)

*Bezm-i nühist cümleden âhir bulunmuşuz
Şâdem hemân ki şöhbete dâ'ir bulunmuşuz (Gâlib s.434)*

Biz garç-ı bahr-ı miñnete hazır bulunmuşuz
Düçâr-ı çâr-mevc-i 'anâsır bulunmuşuz (İzzet s.399)

Turkish Studies

*Tūfān-ı şarāb üzre meger naķş-ı ħabābuz
Kim jāle-i gül-berg gibi ħāne-ħarābuz (Gālib s. 436)*

Gerçi “erini” ile feraħ-yāb-ı ħitābız
Lākin taleb-i vaşlda maħcūb-ı ‘itābız (İzzet s.410)

*Pervān-i şeb-i zūlfūñ olan aħter-i elmās
Eylar ufuk-ı ‘ārızuñı ħāver-i elmās (Gālib s. 437)*

Zaħm-ı dile zaħmet mi çeker ħaņcer-i elmās
Her şu‘lesidir sinede bir nişter-i elmās (İzzet s.414)

*Ĥayl-i mürgāna perī cūndine sultān idi Kays
Devlet-i ‘aşqda gūyā ki Süleymān idi Kays (Gālib s.439)*

Kendi taħt-ı diline bir ulu sultān didi Kays
Kişver-i ‘aşqa o za‘f ile nighbān idi Kays (İzzet s.415)

*Yine vādī-i ħışm u cengi çeşm-i bī-amān tutmuş
Per-i Cibril-i zūlf o qahramāna sāyebān tutmuş (Gālib s.442)*

O kāfir gīsūvānuñ qorqaram Müslimān tutmuş
Yine şāhum ser-i kūyuñ şadā-yı el-amāñ tutmuş (İzzet s.423)

*Şaħbā-yı lebiñ çeşm-i fūsūnkāra mı maħşūs
Feyz-i dem-i ‘İsā iki bīmāre mı maħşūs (Gālib s.446)*

Şordum yine gül-şende bugün güllere maħşūs
‘Uşşāķına reng itme o verd-i tere maħşūs (İzzet s.427)

*Neş’e-i bādeyi reng-i lebi virse güle qarz
Nağme-i kulkuli bülbulden alur bülbüle qarz (Gālib s.449)*

Rengi gül ğonçe-i la‘ linden alır bülbüle qarz
Devr idüp rīħi ile ol da virürmiş müle qarz (İzzet s.429)

*Nāz-ı ‘uşşāka niyāz-ı yāre takrīr itdi ħať
Geldi ħükmi-i sābıķı hep neş ü tağyir itdi ħať (Gālib s.451)*

Āyet-i nūr-ı ruħ-ı yāri nihān eyledi ħať
Küfrini ‘āķıbetü’l-emr ‘ayān eyledi ħať (İzzet s.430)

*Bī-dilān ħūşdan olmaz maħzūz
Lāl ser-gūşdan olmaz maħzūz (Gālib s. 454)*

‘Aşķ rü-pūşdan olmaz maħzūz
Südi-i ħūşdan olmaz maħzūz (İzzet s.432)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

*Nuḡkumuñ her güher-i pâki çerâğ-ı elfâz
Sâde mazmûnları hep penbe-i dâğ-ı elfâz (Gâlib s.439)*

Şeb-i vuşlatda gelür bezme ferâğ-ı elfâz
Oldı mi' râcda hâmuş çerâğ-ı elfâz (İzzet s.431)

*Bunda mādām 'âşıkân eyler semâ'
Mâh u mihr ü âşmân eyler semâ' (Gâlib s.455)*

İtmeden ol meh-veşüñ mihrine devrân semâ'
Şevkine raqşân idüm eylerem el-ân semâ' (İzzet s.435)

*Bi'llâh yuf bu şu'bede-i hiçkâra yuf
Yuf qadr ü câh u tañtana-i iştihâra yuf (Gâlib s.460)*

Bâd-ı fiğân ile açılan gül-izâra yuf
İbrâm-ı 'âşık ile olan vaşl-ı yâra yuf (İzzet s.442)

*Gâh ol gerdene geh zülf-i semen-sâsına baq
Mazhar-ı tûl-ı hayât ol kad-i bâlâsına baq (Gâlib s.)*

Vişâle cân mı diler bakma hiç rızâsına baq
Bitür şu maşlahatı ey dil iktizâsına baq (İzzet s.454)

*Dil ü cânuñ enîs-i bezm-i 'irfân olduğın tıyduq
O iki gönçenüñ zîb-i gülîstân olduğın tıyduq (Gâlib s.486)*

Lebünde küfr-i haṭṭuñ 'ayn-ı imân olduğın tıyduq
O zulmet içre pinhân âb-ı hayvân olduğın tıyduq (İzzet s.451)

*Âteş-i hüsnî gönüllerde kodı cilve-i 'aşq
Şâğara şu'le-i hal-kerde kodı cilve-i 'aşq (Gâlib s.464)*

Bilmeyiz hüsnî 'aceb nerde kodı cilve-i 'aşq
Felegi çeşmümüze perde kodı cilve-i 'aşq (İzzet s.457)

Dili hâl-i ruḡ-ı dil-berde kodı cilve-i 'aşq
Âteşi 'aksine 'anberde kodı cilve-i 'aşq (İzzet s.458)

*Derd ü miḡnetdür belâdur adı 'aşq
Bir marâzur ibtilâdur adı 'aşq (Gâlib s.467)*

Bir bilinmez âşnâ kim adı 'aşq
Hem şafâ vü hem cefâ kim adı 'aşq (İzzet s.450)

*Kebûd çeşmüñ idüp cilveger per-i nîgehüñ
Peyâm-ı göklere irdi kebüter-i nîgehüñ (Gâlib s. 474)*

Turkish Studies

Olursa ğamze-i cādū ber-ā-ber-i nigeħūñ
 Țutar füsūn ile āfākı leşker-i nigeħūñ (İzzet s.459)

Eyleyüp teshir mülk-i Çini server perçemūñ
Baħş ider āġfākā top top müşg ü ‘anber perçemūñ (Gâlib s.473)

Micmer-i ruħsāra dök mānend-i ‘anber perçemūñ
 Āteş-i ħüsnünde koy yansun o kâfer perçemūñ (İzzet s.462)

‘Ālem-i bālādan ‘uşşākā belādur kāmētūñ
Secde-fermā-yı ser-i fīkr-i resādur kāmētūñ (Gâlib s. 478)

‘Ālem-i bālāya toġrı bir belādur kāmētūñ
 Ĥaşılı yerden göge ĥayret-fezādur kāmētūñ (İzzet s.463)

Bā‘ış-i būnyād-ı ĥüsnūñ kalb-i vīrāndur senūñ
Zülfūñ ejder gösteren bu genc-i pinhāndur senūñ (Gâlib s.477)

Cām-i ‘ışūm telĥ olup zehr-i ‘iĥābuñdan senūñ
 Ĥūn-ı dil oldı naşībūm la‘l-i nābuñdan senūñ (İzzet s.473)

Ne bend-i şeh ne muħıbb-i gedāyımış bildük
O bī-mürüvveti yād-āşināyımış bildük (Gâlib s. 484)

Ümīd-i şemme-i zülfūñ ĥaĥā imiş bildük
 Bu ġamlaruñ bize bād-ı hevā imiş bildük (İzzet s.469)

Lafz-ı rengin olur ebyāt-ı ĥayāl üstine gül
Ĥoş gelür gülşen-i fikretde nihāl üstine gül (Gâlib s.489)

Döşeyüp bister ü bālın-i vişāl üstine gül
 Örtrem gelse o nev-reste nihāl üstine gül (İzzet s.478)

Düşdi bir āteş bir ‘ummāna kim çeşmümdür ol
Oldı deryā-ħız o āteş-ħāne kim çeşmümdür ol (Gâlib s.487)

Söylenen Mecnūn gibi dīvāne kim göñlümdür ol
 Ĥorkudur eĥfāli bir efsāne kim göñlümdür ol (İzzet s.483)

Terāş itme ruħuñdan sevdüğüm ĥaĥt-ı siyāhuñ gel
Geçürme tiġden ewy bī-amān kendi sipāhuñ gel (Gâlib s.490)

Düşürme dilleri ĥāke çözüp zülf-i siyāhuñ gel
 Țaġıtma ĥānmānın niçe yüz biñ bī-günāhuñ gel (İzzet s.478)

Āşinā-yı sırr-ı ādemdür göñül
‘Aşķ-ı Mevlānā’ya mahremdür göñül (Gâlib s.491)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/1 Winter 2012

Sırr-ı Mevlâ'ya mağremdür gönül
Sırr-ı sırru'llâh-ı a'zamdur gönül (İzzet s.479)

*Ziver-i bâzâr-ı güstâhî menem
Hem yine bîzâr-ı güstâhî menem (Gâlib s.503)*

Ser-hoş-ı esrâr-ı güstâhî benem
Ma' nî-i güftâr-ı güstâhî benem (İzzet s.498)

Mâ' il-i ısrâr-ı güstâhî benem
Şerm-sâr-ı kâr-ı güstâhî benem (İzzet s.499)

*Biz rûze-dâr-ı aşkuz odur kârumuz bizüm
Laht-ı ciglerle hoş gelür irfânumuz bizüm (Gâlib s.505)*

Bî-hüde aqıdı hûn-ı dil-i zârumuz bizüm
Câm öpdi la'lini kurudı kanumuz bizüm (İzzet s.509)

*Hoş çerâğân-ı dâğdur gönülüm
Vüs'at-ı tab'a bâğdur gönülüm (Gâlib s.515)*

Mâ' il-i âh u zârdur gönülüm
Baña gönülümce yârdur gönülüm (İzzet s.492)

*Gencîneñ olsam vîrân idersin
Âyîneñ olsam hayrân idersin (Gâlib s.521)*

Sûzânuñ olsam giryân idersin
Giryânuñ olsam sûzân idersin (İzzet s.515)

*Mevc urur nâz bahâr-ı haţ-ı müşgîninden
Tamlıyor reng-i tebessüm leb-i şîrîninden (Gâlib s.518)*

Cânumuz yanmış idi 'arız-ı rengîninden
Geldi dârü-yı tesellî haţ-ı müşgîninden (İzzet s.521)

*Ġamzeñi kılduñ nihân müjgân-ı dil-cûlarla sen
Veh ne Rüstemsin ki cādū bağladuñ mûlarla sen (Gâlib s.527)*

Kâkülün bend eyleyüp zeyn itme şeb-bûlarla sen
Bağı başdan başa teşhîr it o gîsûlarla sen (İzzet s.514)

*Harîm-i sîne sünbülzârdur çeşm-i kebûdından
Belâ-yı âsmân bî-zârdur çeşm-i kebûdından (Gâlib s.538)*

Gönül mir'ât-ı pür-jengârdur çeşm-i kebûdından
Gözümde çerh-i nîlî târdur çeşm-i kebûdından (İzzet s.523)

Turkish Studies

Kemāl-i zātuñuñ na‘ti añılmaz yā Resūlallāh
Kalur levh ü qalem mişlüñ yazılmaz yā Resūlallāh (Gâlib s.538)

Yeñi açdı baña şeytān bir yol yā Resūlallāh
 Görüp hālüm terahhüm eyle bir yol yā Resūlallāh (İzzet s.539)

Māhveş mihr-i ruñuñ şevkına yandum bu gice
Şu‘le efrūz olaraq çerhi dolandum bu gice (Gâlib s.555)

Aldanup kızbine yāruñ oyalandum bu gice
 Va‘d-i ferdā gibi mevhūma inandum bu gice (İzzet s.543)

Ağlama ey bülbül-i dīvāne Allāh ‘aşkına
Merhāmet kıl haste-i hicrāna Allāh ‘aşkına (Gâlib s.556)

İşlesüñ tır-i müjeñ tā cāna Allāh ‘aşkına
 Bir dahı hūcet koma peykāna Allāh ‘aşkına (İzzet s.505)

Görince şu‘le-i rüyūnda dūd pervāne
Yanardı nār-ı gama hem çü ‘ūd pervāne (Gâlib s.556)

Duyurdu āteş-i ‘aşkı cihāna pervāne
 Gerekdi sūz-ı derūnıyla yana pervāne (İzzet s.544)

Geçdi o dem ki meclis-i mey pür-hurūş idi
Sāğar şadā-yı kulkul-i mīnāya gūş idi (Gâlib s.584)

Hağ gelmeden o la‘l-i lebe mey-fürūş idi
 Göñlüm bu vaqti fikr iderek bāde-nūş idi (İzzet s.577)

Uyup baht-ı siyehkāra perişāñ olduğum kaldı
Hevā-yı zūlf ile ber-geşte sāmān-olduğum kaldı (Gâlib s.585)

İçüp buzlu şarāb āzürde-dendān olduğum kaldı
 Kebābuñ āteş-i hırşıyla büryān olduğum kaldı (İzzet s.578)

1. Nazirelerin Şekil Özellikleri Açısından Karşılaştırılması

İki şiir arasındaki nazire ilişkisinin tespitinde şüphesiz vezin, kafiye ve redif gibi şekil benzerlikleri ilk göze çarpan unsurlardandır. Fakat bunlar iki şiirin nazire olup olmadığının tayininde tek başına asla yeterli kurallar değildir. Nitekim İzzet Molla'nın divanlarında Şeyh Gâlib'in şiirleri ile şekil benzerliği içerisinde olupta nazire olmayan birçok gazeli bulunmaktadır. Bunun yanında redifi ve vezni aynı olup kafiyesi farklı olan, redifi ve kafiyesi aynı olup, vezni farklı olan nazirelerin olduğu da tespit edilmiştir. Bu tür nazireler ilgili bölümlerde değerlendirilecektir.

Vezin

Nazirelerle ilgili şekli unsurların başında vezin birlikteliği gelmektedir. Bu birliktelik iki şiir arasındaki nazire ilişkisinin tespitinde belirleyici unsurların başında gelmesine rağmen kesin bir kural değildir. Nitekim İzzet Molla'nın yazdığı nazireler arasında vezni farklı olan bir gazel

bulunmaktadır. Gâlib'in, "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'iün" kalıbıyla yazılmış "itdi haṭ" redifli gazelini, İzzet Molla, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbıyla tanzir etmiştir. Bu gazelin dışında İzzet Molla, yazmış olduğu diğer nazilerde Gâlib'in zemin şiirlerinde kullandığı vezinleri kullanmıştır. Bu gazellerde kullanılan vezinler bir fikir vermesi açısından en fazla kullanılan vezinden başlamak üzere aşağıda sıralanmıştır:

1. fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (13 nazire)
2. mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün (12 nazire)
3. fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'iün (9 nazire)
4. mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün (8 nazire)
5. fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'iün (2 nazire)
6. mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün (2 nazire)
7. mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (2 nazire)
8. fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (1 nazire)
9. müstef'ilâtün müstef'ilâtün (1 nazire)

Redif

Redif, şiir içerisinde tekrarlanarak şiiri belirli bir kavram veya bir konu etrafında toplayan, bir atmosfer yaratan merkez olmuştur. Çok defa şiirde belirli bir duygu ve düşünceye zemin hazırlayan redif, ona *yekâhenk* diye vasıflandırılan konu bütünlüğü kazandırır. (Macit, 1996: 88) Redifin sesiyle anlamın bütünleşmesinin gazellerin estetik etkisini artırdığı bilinmektedir.

Nazirecilikte de asıl amacın aynı anlam çerçevesinde buluşup, zemin şiirin edasını ve ahengini yakalamak, hatta ondan daha üstün şiirler yazmak olduğu düşünülürse redif birlikteliğinin önemi daha iyi anlaşılır. Zaten nazirenin tanımını yapan hemen bütün kaynaklarda, nazire ile zemin şiir arasındaki kâfiye ve redif birliğinin, nazirelerde bulunması gereken temel unsurlar arasında olduğu belirtilmektedir. Ancak bu birliktelik nazirecilikte zorunlu bir kural değildir. Bunun da istisnaları vardır. Zemin şiirle, vezni aynı, kâfiye ve redifi farklı nazire örneklerinin var olduğu bilinmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için İzzet Molla'nın Şeyh Gâlib'e yazdığı nazirelerin redifleri önce bir tablo halinde sunulmuş sonra bunların değerlendirmesini yapılmıştır:

1	-dur baña	25	G: itdi haṭ İ: eyledi haṭ
2	eyler baña	26	-dan olmaz maḥzūz
3	saña	27	-ı elfāz
4	söylerem saña	28	-a yūf
5	-dur bu şeb	29	olduğın tıyduḡ
6	yākūt	30	-deḡodı cilve-i 'aşḡ
7	gözet	31	-i niḡehüñ

Turkish Studies

8	‘ <i>abeş</i>	32	<i>perçemüñ</i>
9	<i>sefid ü siyāh ü sürh</i>	33	<i>-dur kāmētüñ</i>
10	<i>-dür halka-i tevid</i>	34	<i>imiş bildük</i>
11	<i>koymış ad</i>	35	<i>üstine gül</i>
12	<i>eylemişlerdür</i>	36	<i>-uñ gel</i>
13	<i>-den geçer</i>	37	<i>-dür gönül</i>
14	<i>-mez mi rüzgār</i>	38	<i>-ı güstāhī benem</i>
15	<i>-den görünür</i>	39	<i>-umuz bizüm</i>
16	<i>-um varsa sendendür</i>	40	<i>idersin</i>
17	<i>-dur (ek)</i>	41	<i>-inden (ek)</i>
18	<i>-üz biz</i>	42	<i>-larla sen</i>
19	<i>bulunmuşuz</i>	43	<i>-dur çeşm-i kebūdından</i>
20	<i>-uz (ek)</i>	44	<i>-dum bu gice</i>
21	<i>-i elmās</i>	45	<i>-a Allāh ‘aşkına</i>
22	<i>idi kıys</i>	46	<i>idi</i>
23	<i>tutmuş</i>	47	<i>olduğum kaldı</i>
24	<i>-e qarz</i>		

Rediflerin değerlendirilmesi:

1. Rediflerden 2’si 3 kelimededen, 17’si 2 kelimededen, 25’i 1 kelimededen ve 3’ü de eklerden oluşmaktadır.

2. Rediflerden 24’ü Türkçe, 7’si Arapça, 5’i Farsça kelimelerden; 3’ü Türkçe-Arapça, 3’ü Türkçe-Farsça, 1’i Arapça-Farsça ve 1’i de Türkçe-Arapça-Farsça kelimelerden meydana gelmiştir.

3. İzzet Molla’nın nazirelerinden sadece 1 tanesi zemin şiirin redifi ile farklılık göstermektedir. Bu farklılık ise 2 kelimelik redifin bir kelimesinde olup benzer anlamlı olan “*itmek*” ve “*eylemek*” kelimelerinin kullanımındadır. Bu durum nazirelerde zemin şiirden farklı rediflerin kullanılabileceğini göstermesi açısından önemlidir. İlgili nazirenin ve zemin şiirin matla beyti aşağıda verilmiştir:

*Nāz-ı ‘uşşāka niyāz-ı yāre takrīr **itdi hat***
*Geldi hüküm-i sâbıķı hep nesh ü tağyīr **itdi hat** (Gâlib s.451)*

Āyet-i nūr-ı ruḥ-ı yāri nihān **eyledi hat**
 Küfrini ‘ākıbetü’l-emr ‘ayān **eyledi hat** (İzzet s.430)

4. İzzet Molla, yazdığı nazirelerin tamamında Şeyh Gâlib’in redifli şiirlerini tercih etmiştir. Bu da nazirelerde, şekil birlikteliğinin yanında zemin şiirle aynı edayı yakalamak için redif birlikteliğinin önemini göstermektedir. Özellikle redifi 3 kelimededen oluşan veya 2 kelime bir ekten oluşan zemin şiirlerle, bunlara yazılan nazirelerin, kafiye kelimesinin de ortak olduğu mısralarda

Turkish Studies

muhteva açısından birbirine çok yaklaştıklarını görmekteyiz. Aşağıdaki beyitler bu durumu kanıtlayan güzel örneklerdir:

*Fecr oldu âşikâr sefid ü siyâh u sürh
Çerh oldu pür-nigâr sefid ü siyâh u sürh* (Gâlib s.362)

Ebr oldu âşkâr sefid ü siyâh u sürh
Reng aldı nev-bahâr sefid ü siyâh u sürh (İzzet s.333)

*Bî-dilân hüşdan olmaz mahzûz
Lâl ser-güşdan olmaz mahzûz* (Gâlib s. 454)

‘Aşk rû-püşdan olmaz mahzûz
Südi-i hüşdan olmaz mahzûz (İzzet s.432)

Kafiye

Nazirecilik geleneğinde redifle beraber şekli unsurların ayrılmaz bir parçası durumunda olan kafiye, çoğu zaman redifle birlikte değerlendirilir. Diğer şekli unsurlarda olduğu bir şiirin nazire olup olmadığının belirlenmesinde kafiye birlikteliği olmazsa olmaz bir kural değildir. Nitekim İzzet Molla'nın Şeyh Gâlib'e yazdığı nazirelerden üç tanesinde farklı kafiye kullanılmıştır. Bunun örnekleri aşağıdadır:

*Nâz-ı ‘uşşâka niyâz-ı yâre takrîr itdi haţ
Geldi hükm-i sâbıkı hep nesh ü tağyîr itdi haţ* (Gâlib s.451)

Âyet-i nûr-ı ruh-ı yâri nihân eyledi haţ
Küfrini ‘âkıbetü'l-emr ‘ayân eyledi haţ (İzzet s.430)

*Cânlar üzmiş zulmet-i hecrinde gîsû koymuş ad
Âhlar almış ğam-ı ‘aşkında ebrû koymuş ad* (Gâlib s.367)

Ûlüzüm-i tûfâna ‘âşık çeşm-i giryân koymuş ad
Dûzaĥi çekmiş derûna ğalb-i süzân koymuş ad (İzzet s.337)

*Biz rûze-dâr-ı ‘aşkuz odur kârumuz bizüm
Laht-ı cigerle hoş gelür ‘iftârumuz bizüm* (Gâlib s.505)

Bî-hüde aĥdı hûn-ı dil-i zârumuz bizüm
Câm öpdi la‘lini ĥurudı kanumuz bizüm (İzzet s.509)

Zemin şiirle nazire arasındaki benzerliği sağlayan önemli unsur, şekli açıdan kafiye benzerliğinden ziyade aynı kafiye kelimesinin ortak kullanılmasıdır. Bu nazirelerde önemli bir ipucu mahiyetindedir. Yapılan karşılaştırmalarda, kafiye kelimeleri aynı olan nazirelerin zemin şiirin anlam bütünlüğüne en fazla yaklaşan nazireler olduğu görülmüştür. Kafiye kelimesi kullanımındaki ortaklığın en az olduğu nazireler ise, zemin şiirle aynı eda ve ahengi yakalayamayan, sadece şekil benzerliği görünümünde olan başarısız nazirelerdir.

İzzet Molla, Şeyh Gâlib'e yazdığı nazirelere bu açıdan bakıldığında 182 kafiye kelimesinin ortak olduğu tespit edilmiştir. İzzet Molla'yı Gâlib'in üslubuna en fazla yaklaştıran nazireler, kafiye kelimesindeki ortaklığın en fazla olduğu nazirelerdir. Bu nazirelerde şekil benzerliğinin bir

adım ötesine geçilmiş ve muhteva benzerliği yakalanmaya çalışılmıştır. İzzet Molla'nın Gâlib'e yazdığı nazireler arasında bu söylediklerimizi destekler mahiyette birçok örnek bulunmaktadır. Burada bu tür nazirelerden bir kaç örnekle yetinilecektir:

*Sâgar habâb-ı mevce-i meh-tâbdur bu şeb
Fânûs bahr-i nürda gird-âbdur bu şeb (Gâlib s.349)*

Gülşen ki garq-ı kûlzüm-i meh-tâbdur bu şeb
Âgûş-ı gönçe bülbüle gird-âbdur bu şeb (İzzet s.305)

*Meclis-i hâşumuza çeşm-i şurâhîye yasağ
Bezm-i şâdîde olur girye-i mestâne 'abeş (Gâlib s.358)*

Bâdeyi eşk-i nemek-rîz ider hille-firîb
Bezm-i 'işretde degül girye-i mestâne 'abeş (İzzet s.319)

*Halâvet bulmağîçün ehl-i zikrûñ tab'-ı şîrîni
Müzeyyen tabla-i kand u şekerdür halka-i tevîd (Gâlib s.365)*

Güşâde süfre-i in'âm-ı ehlu'llâhdur zâhid
Mişâl-i tabla-i kand u şekerdür halka-i tevîd (İzzet s.335)

Beyit Sayısı

Nazirelerin beyit sayıları iki şiir arasındaki nazire ilişkisinin tespitinde bir öneme sahip değildir. Ancak nazirelerin değerlendirilmesi ve iki şairin üslûp özelliklerinin çıkartılması hususunda bir fikir verebilir düşüncesi ile tek tek karşılaştırılmıştır.

Buna göre, İzzet Molla'nın 23 gazelinin beyit sayısı zemin şiirden daha fazla, 10 gazelinin beyit sayısı zemin şiirle eşit 17 gazelinin beyit sayısı ise zemin şiirden daha azdır. Toplam beyit sayılarına göre baktığımızda, Şeyh Gâlib'in zemin şiirlerinin beyit sayısı 380, İzzet Molla'nın nazirelerinin beyit sayısı ise 411'dir. Her iki durumda da İzzet Molla'nın nazirelerinin beyit sayısı zemin şiirlerin beyit sayısından daha fazladır.

Gerek İzzet Molla'nın yazdığı nazirelerde, gerekse başka şairlere ait birçok nazirede, nazire şiirlerin beyit sayısının zemin şiirden daha fazla olmasına özen gösterildiği görülmüştür. Bu durumun nedenini, "zemin şiiri geçme arzusu" ve "kudret izharı" gibi gelenekte şairleri nazire yazmaya yönelten sebeplere bağlamak mümkündür. Ayrıca İzzet Molla'nın *Bahar-ı Efkâr*'daki gazellerinin sonunda bir şekilde Mevlana'yı andığı bilinmektedir. Bu tutumunu Şeyh Gâlib'e yazdığı nazirelerde de devam ettirmiştir. İzzet Molla'nın bazı gazellerinin beyit sayısındaki fazlalığın sebeplerinden birisi de bu gazellerin "müzeyyel gazel" olmasından kaynaklanmaktadır.

2. Nazirelerin Muhteva Özellikleri Açısından Karşılaştırılması

Nazire tanımlarında, yukarıda belirttiğimiz şekle dayalı belirleyici özelliklerden başka muhtevaya bağlı olarak üzerinde birleşilen en önemli unsur genel olarak "anlam" adı altında "eda", "hayal" ve "söyleyiş" benzerliğidir. Şayet nazirelerin belirlenmesinde sadece biçimsel özellikler esas alınsaydı o zaman aynı vezin, kafiye ve redifte yazılan bütün şiirleri birbirine nazire olarak kabul etmek gerekecekti. İşte burada ayırt edici bir unsur olan anlam birlikteliği ön plana çıkmaktadır. Anlam bütünlüğünün en fazla sağlandığı gazeller ise "yekâhenk" gazelleridir.

Konu Bütünlüğü

Zemin şiirin konu bütünlüğü taşıdığı yani “yekâhenk” bir gazel olduğu takdirde ona yazılan nazirelerin de aynı konu bütünlüğünü yakalamaya çalıştıkları görülmektedir. Konu bütünlüğü nazirelerde şekil bezerliğinin yanı sıra bulunması gereken önemli belirleyici özelliklerdendir. Bu aynı zamanda bazı nazire tanımlarında da yer almaktadır. Yekâhenk bir gazele yazılan bir nazirenin yekâhenk olduğu durumlarda, redif birliği yanında özellikle kelime kadrosunun da büyük oranda tekrarlandığı dikkat çekmektedir.

Şeyh Gâlib'in her beyti tasavvuftaki “seyr ü sülûk”un bir mertebesini ifade eden “yekâhenk” gazeli İzzet Molla tarafından aynı konu bütünlüğü çerçevesinde tanzir edilmiştir.

Gâlib, gazelinin matla beytinde, tasavufta gayba ait nurların kalbe doğması ve görünmeyenin kalpte görünür hale gelmesi demek olan “tecellî” kavramına yer vermiştir. Gâlib, “tecellî” kavramını ifade ederken Kur'an'da anlatılan Hz. Musa Kıssası'na ve ünlü sufi Hallac-ı Mansur olayına telmihte bulunmuş, bu iki olayı iç içe kullarak “aşk” anlayışını ifade etmiştir.

İzzet Molla da naziresinde, Gâlib'in telmihte bulunduğu olaylara telmihte bulunarak konu bütünlüğünü yakalamayı amaçlamıştır. Ayrıca Gâlib'in aynı beyit içerisinde iç içe kullandığı bu iki olaya iki ayrı beyitte yer vererek farklı çağrışımlar elde etmeye çalışmıştır:

‘Aşk âteş-i tecellî-i Maşûr’dur baña
Her çüp-ı dâr bir şecer-i Tûr’dur baña (Gâlib s.335)

Her dâğ-ı sîne bir Cebel-i Tûr’dur baña
Hayfâ o nûr-ı bâşıra mestûrdur baña (İzzet s.292)

İfşâ-yı râz-ı ‘aşk ile bend oldı dâra eşk
Târ-ı nigehte her biri Maşûr’dur baña (İzzet s.292)

Gâlib'in aynı gazeldeki “Hint üslûbu” özellikleri taşıyan bir başka beytinde yer alan ve ona ait yeni bir hayal olduğu ifade edilen “tûfî-i zenbûr”⁶ tamlamasına İzzet de naziresinde yer vermiştir:

Güyâ hayâl-i hatt-ı lebûñle müjemde hûn
Bâğ-ı vefâda tûfî-i zenbûrdur baña (Galib s.335)

Nüş-ı lebiyle niş-i ‘itâbın hayâl idüp
Ol gül-‘izâr tûfî-i zenbûrdur baña (İzzet s.292)

İzzet Molla naziresinde, Gâlib'e ait orijinal bir hayal olarak görülen “tûfî-i zenbûr” tamlamasındaki teşbih unsurunu bu beytinde küçük değişikliklerle fakat güçlü sanatkârlara mahsus, ancak “ilmâm” kabul edilecek bir tasarrufla yeniden ifade etmiş ve son derece başarılı bir tezathı anlatım sağlamıştır. Gâlib'in, tasavvuftaki manevî yolculuğun mertebelerinden biri olan “havf” ve “recâ” ile ilgili olan bu beytinin aynı bütünlük içerisinde İzzet Molla'nın naziresinde ele alınması,

⁶ Abdulkadir Gürer Şeyh Gâlib'in şiirlerindeki anlatım özellikleri üzerinde durduğu yazısında bu beytin şerhine yer vermiş ve buradaki “tûfî-i zenbûr” tamlamasında ortaya konan teşbih unsuruyla Gâlib'in yeni bir hayale, daha doğrusu bir hayal tezadına ulaştığını ifade etmiştir. Gürer, Gâlib'in bu beyitte “hatt-ı leb”i “bâğ-ı vefâ”ya girmeye, yani “vuslat”a engel adeta yarısı arı, yarısı papağan mitolojik bir yaratık gibi tasvir ettiğini bunu da, “korku ve ümit arasındaki karmaşık duyguların alışılmamış bir teşbihle şiire yansımaları” olarak gördüğünü belirtmiştir (Gürer 2000: 104).

İzzet Molla'nın hayalde ve üslûpta Gâlib'in takipçisi olduğunun delili olarak görülmüştür (Gürer 2000: 104).

Bu gazelin makta beytinde Gâlib'in Mevlana'yı anarak kendisini onun "sâlik-i meczûb-ı 'aşk'"ı olarak görüp "jâle" ile teşbih içerisinde kullanması, İzzet Molla'nın naziresinde benzer bir kullanımla yer almıştır. İzzet Molla da ilgili beyitte Mevlana'yı anmış ve kendisini onun eteğine yapışan "zerre"ye teşbih etmiştir:

*Mânend-i jâle sâlik-i meczûb-ı 'aşkıyam
Gâlib dimem ki sems-i Hudâ dūrdur baña (Galib s.335)*

*Mânend-i zerre tıtmışam etrâf-ı dâmenin
'İzzet şanur ki sems-i hüdâ dūrdur baña (İzzet s.292)*

Burada şunu hemen belirtmek gerekir ki İzzet Molla bu naziresinde Şeyh Gâlibin zemin şiirinde kullandığı çeşitli unsurları kullanarak konu bütünlüğünü yakalamaya çalışmış ancak Gâlib'deki anlam derinliğine ve tasavvufî edaya ulaşamamıştır.

Şeyh Gâlib'in Mevlânâ için yazdığı yekâhenk gazelinin yine aynı eda ile tanzir eden İzzet Molla, naziresinde Gâlib'de olduğu gibi hem Mevlânâ'ya bağlılığını bildirmekte hem de Gâlib'in şairliği karşısında duyduğu saygıyı dile getirmektedir. İzzet Molla, bu naziresinde konu birliğinin yanında Gâlib'in zemin şiirindeki redif, söyleyiş, hayal, mazmun, kelime kadrosu bv. bir çok unsuru da kullanmıştır:

*Efendimsin cihânda i' tibârum varsa sendendür
Miyân-ı 'aşıkânda iştihârum varsa sendendür (Gâlib s.383)*

*Benüm ey mihr-i enver her ne varum varsa sendendür
Felekde zerre deñlü i' tibârum varsa sendendür (İzzet s.379)*

Yukarıda verilen beyitler her iki gazelin matla beyitleridir. Nazirelerde matla beyitleri arasındaki benzerliklerin sık görüldüğüne daha önce dikkat çekmiştik. Gâlib gazeline Mevlânâ'ya hitaben "efendimsin" diye başlamakta, "cihandaki itibarını" ve "âşıklar arasındaki şöhretini" ona bağlamaktadır. İzzet de naziresine Mevlânâ'ya hitaben "ey mihr-i enver" diye başlamakta, bu dünyadaki "bütün varını" ve "felekdeki zerre kadar itibarını" ona bağlamaktadır.

Bir başka beyitte Gâlib'in, "gülistân-ı hayâl" ve "nev-bahâr" ifadelerinin İzzet Molla'nın naziresine benzer bir şekilde "bahâr", "lâle-zâr" ve "cûybâr" olarak yansıdığını görüyoruz:

*Viren bu şüret-i mevhûma revnağ reng-i hüsnuñdür
Gülistân-ı hayâlüm nev-bahârum varsa sendendür (Gâlib s.383)*

*Senüñ dâğ-ı gamuñdur çağladan hün-âbe-i eşküm
Bahârum lâle-zârum cûy-bârum varsa sendendür (İzzet s.379)*

Aynı nazirenin bir başka beytinde, Gâlib'in "ömür sermayesi içerisinde" elde ettiği "kâr"ı Mevlânâ'ya bağlamasıyla; İzzet'in, "gam limanında (pazarında)" elde ettiği "kazanç ve kâr"ı Mevlânâ'ya bağlaması oldukça benzer ifadelerle verilmiştir:

*Benüm feyz-i hayâtum hâşıl-ı rûh-ı revânumsın
Eger ser-mâye-i 'ömrümde kârum vârsa sendendür (Gâlib s.383)*

Turkish Studies

Nuķūd-ı eşkümi ser-māye itdüm kâle-i ‘aşka
Bu bender-gâh-ı ğamda kesb ü kârum varsa sendendür (İzzet s.379)

Gâlib, gazelinin makta beytinde, Mevlânâ'nın adını anarak ona bağlılığını bildirmiş, “başında bir iftihar külâhı varsa” onunda Mevlânâ'ya ait olduğunu ifade etmiştir. Bu külâh onun Mevlevî olduğunu gösteren mevlevî sikkesi olmalıdır. Gâlib'in iftihar ettiği şey Mevlevîliktir. İzzet ise, naziresinin son iki beytini Mevlânâ'ya ayırmış mahlas beytinde, “onun kapısından gayrı sığınacak yerinin olmadığını”, “bu dünyada yeri ve yurdu varsa” onun sayesinde olduğunu dile getirmiştir. Ziyade beyitte de onun “bendesî” olduğunu belirterek matla beytinde verdiği mısrayı tekrarlamış ve “felekde zerre kadar itibarı varsa” onun da Mevlânâ'ya ait olduğunu pekiştirmiştir:

*Saňadur ilticâsı bu Ğâlib 'üñ yâ ğazret-i Monlâ
Başumda bir külâh-ı iftiĥârum varsa sendendür (Gâlib s.383)*

Çapuñdan ğayrı yokdur bir penâhı ‘ İzzet'üñ Pîr'üm
Bu kişverde eger dâr u diyârum varsa sendendür (İzzet s.379)

Çerâĝ-ı Şems-i dinem bendeñem yâ Ğazret-i Ğünkâr
Felekde zerre deñlü i‘ tibârum varsa sendendür (İzzet s.379)

Yukarıda verilen beyitlerde görüldüğü gibi İzzet, Gâlib'in söylediklerini farklı kelimelerle benzer şekilde yeniden ifade etmektedir. Beyitlerde murad olunan şey aynıdır: Mevlânâ'nın her iki şairin de bu dünyadaki itibarlarının müsebbibi oluşu.

İzzet Molla, Şeyh Gâlib'in “-dür ğalka-i tevĥîd” redifli tasavvufî içerikli bir gazelini yine aynı konu bütünlüğü içerisinde benzer ifadeler kullanarak tanzir etmiştir:

*Ħalâvet bulmaĝiçün ehl-i zikrûñ tab‘-ı şîrîni
Müzeyyen tabla-i kand u şekerdür ğalka-i tevĥîdm (Gâlib s.365)*

Mezâĝ-ı câna top helvâ-yı terdür ğalka-i tevĥîd
Sirişk-i çeşm ile şîr ü şekerdür ğalka-i tevĥîd (İzzet s.335)

Ğüşâde süfre-i in‘âm-ı ehlu’llâhdur zâhid
Mişâl-i tabla-i kand u şekerdür ğalka-i tevĥîd (İzzet s.335)

Gâlib, gazelinde “halka-i tevĥîd”i (tasavvuf ehlinin halka oluşturacak şekilde toplanıp Allâh'ı zikretmesini) şeker ve tatlılarla donatılmış bir tabla (sofra) olarak nitelendirmiştir. İzzet de naziresinde “halka-i tevĥîd”i Gâlib'inkine benzer bir şekilde “tabla-i kand u şeker”, “şîr ü şeker” ve “top helvâ-yı ter” gibi tatlı yiyeceklerle benzerlik kurarak tasvir etmiştir. İzzet, Gâlib'in bir beyitte içerisindeki ifadelerini iki beyte yayarak vermiştir. Bu da nazirelerde sık başvurulan yöntemlerden biridir.

Bunlardan başka Gâlib'in “üstine gül” redifli adeta bir “gül gazeli” diyebilceğimiz, bütün beytlerinde gülle ilgili çağrışımlara yer verdiği yekâhenk gazeli, İzzet Molla tarafında aynı bütünlük içerisinde tanzir edilmiştir:

*Lafz-ı rengîn olur ebyât-ı ğayâl üstine gül
Ħoş gelür gülşen-i fikretde nihâl üstine gül (Gâlib s.490)*

Döşeyüp bister ü bâlîn-i vişâl üstine gül
Örterem gelse o nev-reste nihâl üstine gül (İzzet s.478)

Turkish Studies

Şeyh Gâlib, Bağdatlı Rûhî'nin sosyal eleştiri örneği olan ünlü terkîb-bendinin “yuf” redifli bendine benzer bir şekilde yazdığı “yûf” redifli ve feleğin cevri ü cefasına sitem içerikli yekahenk gazeli, İzzet Molla tarafından aynı redifle aynı konu bütünlüğü içerisinde tanzir edilmiştir:

Bi'llâh yuf bu şu'bede-i hiçkâra yuf
Yuf kıadr ü câh u tañtana-i iştihâra yuf (Gâlib s.460)

Bâd-ı figân ile açılan gül-ü izâra yûf
İbrâm-ı 'âşık ile olan vaşl-ı yâra yûf (İzzet s.442)

Matla Beyitlerinin Benzeşmesi

Matla beyitlerinin benzeşmesi nazirelerin tespitinde ve değerlendirilmesinde önemli bir ipucu niteliğindedir. Bu tarz bir nazirenin matla beyti ile zemin şiirin matla beyti arasında başta kâfiye kelimesi olmak üzere, tamlamalar, söyleyiş biçimleri, anlam ve mazmunlar açısından çok açık benzerliklerin olduğu görülmektedir. Nazirelerde en çok benzeşen beyitlerin matla beyitleri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu benzerlik bazen bir beyit ya da mısra tazmini şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. İzzet Molla'nın Şeyh Gâlib'e yazdığı nazirelerde bu tür matla benzerliklerinin olduğunu görmek mümkündür. Matla beyitlerinin tamamı yukarıda verildiğinden burada sadece örnek birkaç beyte yer verilecektir.

Aşağıda matla beyitleri verilen nazirelerde İzzet, Gâlib'in birinci mısra da kullandığı kelimelerin bir iki kelimesini değiştirerek aynen kullanmıştır. Bu şekilde mısra tazminine yakın benzerliğin nazirenin matla beytinde yer alması şairin, bilerek özellikle yer verdiği bir kullanımdır:

Fecr oldı âşikâr sefid ü siyâh u sürh
Çerh oldı pür-nigâr sefid ü siyâh u sürh (Gâlib s.362)

Ebr oldı âşkâr sefid ü siyâh u sürh
Reng aldı nev-bahâr sefid ü siyâh u sürh (İzzet s.333)

Efendimsin cihânda i'tibârüm varsa sendendür
Miyân-ı 'âşikânda iştihârum varsa sendendür (Gâlib s.383)

Benüm ey mihr-i enver her ne varum varsa sendendür
Felekte zerre deñlü i'tibârüm varsa sendendür (İzzet s.379)

Matla beyitleri arasındaki benzerliğin sadece kelime kadrosuyla sınırlı bir benzerlik olmadığını belirtmek gerekir. Aşağıdaki beyitlerde Gâlib'in “mehtâb” ve “girdâb” kelimeleri etrafında oluşturduğu hayali, İzzet de farklı kelimelerle benzer şekilde ifade etmiştir:

Sâgar habâb-ı mevce-i meh-tâbdur bu şeb
Fânüs bahr-i nürda gird-âbdur bu şeb (Gâlib s.349)

Gülşen ki garq-ı kulzüm-i meh-tâbdur bu şeb
Âğuş-ı gönçe bülbüle gird-âbdur bu şeb (İzzet s.305)

Mısra Benzerliği

Bazı şairler, tanzir ettikleri şiirin bir beytini ya da bir mısrasını tazmin yoluyla nazirelerinde kullanmaktadırlar. Bu uygulama nazirelerin tespitinde bir ipucu niteliği taşımaktadır. Şeyh Gâlib'in zemin şiirlerindeki bazı mısraların İzzet Molla'nın nazirelerinde “tazmin”e yakın bir benzerlik

içerisinde kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanım İzzet Molla'nın şiirlerinde Şeyh Gâlib'in izlerinin takibi açısından önem taşımaktadır. Tespit edilen benzer mısralar aşağıda verilmiştir:

Ben söyledüçe şevk ile bülbül hāmūş idi (Gâlib s.584)

Ben söyledükce derdümi bülbül hāmūş idi (İzzet s.577)

*

Bihūde Gâlib efġān idersin (Gâlib s.521)

Bî-hūde ey dil efġān idersin (İzzet s.515)

*

Rind maġşūşdan olmaz maġzūz (Galib s. 454)

Naġd-i maġşūşdan olmaz maġzūz (İzzet s.432)

*

Baġr-i pür-cūşdan olmaz maġzūz (Galib s. 454)

Dil-i pür-cūşdan olmaz maġzūz (İzzet s.432)

*

‘Aşġ-ı Mevlānā’ya mahremdür gönül (Gâlib s.491)

Sırr-ı Mevlā’ya mahremdür gönül (İzzet s.479)

*

Ehl-i derde yār u hem-demdür gönül (Gâlib s.491)

Her dem ehl-i derde hem-demdür gönül (İzzet s.479)

*

Ziver-i bāzār-ı güstāġi menem (Gâlib s.503)

Hāce-i bāzār-ı güstāġi benem (İzzet s.498)

*

Gencineñ olsam vīrāñ idersin (Gâlib s.521)

Gencineñi hā vīrāñ idersin (İzzet s.515)

Söyleyiş Benzerliği

Söyleyiş özellikleri başka bir deyişle “ifade biçimi” şairlerin üslûplarının önemli bir parçasıdır. Zaten nazirecilikteki asıl amaç şairin kendi üslûp özelliklerini ortaya koymak ve sanatçı kişiliğini göstermektir. Nazirelerin söyleyiş özellikleri açısından karşılaştırılması bize aynı konuyu hangi şairin daha güzel söylediği yönünde ipuçları vermektedir. Nazireler arasında yapılan karşılaştırmada Şeyh Gâlib'in zemin şiirlerinde kullandığı çeşitli söyleyiş özelliklerini İzzet Molla'nın aynen veya benzer bir şekilde nazirelerinde kullandığı görülmüştür.

Aşağıdaki beyitte “aşığın sevgiliye canını feda etmesi” şeklindeki temel söylem, Gâlib'de “Ey şîrin dudaklı sevgili bu can sana feda olmak ister” biçiminde; İzzet Molla'da ise “(ey sevgili) bülbülün bir canı vardı onu da sana feda etti” biçiminde ifade edilmiştir:

Cān olmaġ ister ey leb-i şîrîn fedā saña

Düşdi yine amān amān bir recā saña (Gâlib s.349)

Turkish Studies

Bir cānı vardı itdi hezāruñ fedā saña
İnşaf virsün ey gül-i ra' nā Ḥudā saña (İzzet s.297)

“Şem” ve “pervane” arasındaki ilişkinin ifade edildiği aşağıdaki beyitte, Gâlib, “açılmamış goncanın ışığı etrafında pevanenin dolaşmasının abes” olduğunu söylemekte; İzzet ise aynı söylemi “ışığı olmayan eskimiş mumun etrafında pervanenin dolaşmasının abes” olduğu şeklinde ifade etmektedir:

Sü ḥan-ı nāz gerek ḥāl ne lāzım o lebe
Su' le-i gönçe-i ne-ş'küfteye pervâne 'abeş (Gâlib s.358)

Āteş-i 'aşk gerek dilde ki āh eylesin
Şem' -i efsürde-i bî-şu' leye pervâne 'abeş (İzzet s.319)

Aşağıdaki beytin temel söylemi olan “Sevgilinin perçeminin kokusu” Gâlib’de “dehri baştanbaşa kokulandırırken”; İzzet’de “dünyadaki bütün sümbülleri kıskandırmaktadır”

Şahn-ı gülşenden dimāğ-ı kubbe-i eflāke dek
Eyledi başdan başa dehri mu' attar perçemüñ (Gâlib s. 473)

Reşk-i sünbül-zār-ı 'ālem oldı tab' ı ' İzzet'üñ
Sāha-i endişesin kılmış mu' attar perçemüñ (İzzet s.462)

Hayal Benzerliği

Gâlib’in “üstüne gül” redifli gazelinde kullandığı “gül” ile ilgili hayaller, İzzet Molla’nın naziresinde de farklı çağrışımlar uyandıracak şekilde kullanılmıştır. Şeyh Gâlib’in aşağıdaki beyitte “hayallerle süslü beyitlerin üzerindeki gülün onu güzel sözler haline getirdiği” ve “fikret-i gülşen”de fidanların üzerindeki gülün çok hoş durduğu şeklindeki gül ile ilgili hayalleri, İzzet Molla’da “visal döşeginin üstüne gül döşemek” ve “taze fidan (sevgili) üzerine gül örtmek” gibi hayallere konu edilmiştir:

Lafz-ı rengin olur ebyāt-ı ḥayāl üstüne gül
Hoş gelür gülşen-i fikretde nihāl üstüne gül (Gâlib s.489)

Döşeyüp bister ü bālın-i vişāl üstüne gül
Örterem gelse o nev-reste nihāl üstüne gül (İzzet s.478)

Aşağıdaki beyitlerde ortak hayal unsuru sevgilinin “nigeh”i (bakışı)’dir. Şeyh Gâlib’in beytinde “nigeh”in güvercinle ilgili hayallere konu edilişi; İzzet’in beytinde de benzer hayal unsurları ile karşımıza çıkmaktadır:

Kebūd çeşmüñ idüp cilveger per-i nigehüñ
Peyām-ı göklere irdi kebüter-i nigehüñ (Gâlib s.474)

Hevālanur yine dil hem-çü mürğ-ı āvāre
Könarsa bām-ı ḥayāle kebüter-i nigehüñ (İzzet s.459)

Aşağıdaki beyitlerde ortak hayal unsuru olan “çeşm-i kebūd” (sevgilinin gök rengi gözleri) Gâlib’de aşığın sinisini sümbül-zâra çevirmiş (yaralarla doldurmuş), feleğin belalarını bile çaresiz

Turkish Studies

bırakmıştır. İzzet'in beytinde ise “çeşm-i kebûd” gönül aynasını paslarla doldurmuş ve mavi gökyüzünü aşığın gözünde karanlık etmiştir:

*Harîm-i sîne sünbülzârdur çeşm-i kebûdından
Belâ-yı âsmân bî-zârdur çeşm-i kebûdından (Gâlib s.538)*

Gönül mir'ât-ı pür-jengârdur çeşm-i kebûdından
Gözümde çerh-i nîlî târdur çeşm-i kebûdından (İzzet s.523)

Telmih Benzerliği

Zemin şiirle nazireler arasındaki ortak bağlardan birisi şüphesiz telmihlerdir. Divan şairinin ortak hazinesi durumunda olan telmih unsurları, şiire yansımış biçimiyle özgünlük kazanmakta ve bir üslûp özelliği haline gelmektedir. Diğer edebî sanatlarla göre şiir içerisindeki konumunun çok daha belirgin olması, nazirelerin tespiti ve karşılaştırılması açısından önem taşımaktadır.

Yaptığımız karşılaştırmada, Şeyh Gâlib'in kullandığı telmih unsurlarının İzzet Molla'nın nazirelerinde benzer bir şekilde yer aldığı görülmüştür.

Âyet ve Sûre Adları: Divan şiirinde çeşitli olumsuz kullanımlarla karşımıza çıkan “hat” kelimesi (sevgilinin yüzündeki yeni çıkmaya başlayan siyah tüyler) Gâlib'in “*itdi hat*” redifli gazeline Kur'an'daki bazı sûre ve âyet adlarına telmih yapılarak ele alınmıştır. Gâlib, bir beytinde “hat”ı, güzellik kitabının ayetlerini (*Âyet-i Furkân-ı hüsn*) sihir olarak yorumladığı için “kâfir” olarak nitelendirmiş, bir başka beytinde ise “*Sûre-i Şems*”i (Güneş Suresi) “zulmet” (karanlık) olarak tefsir etmesi yönü ile aşığın vuslatına engel olmakla suçlamıştır:

*Zülfveş kâfirdür ol da mezheb-i 'uşşâkda
Âyet-i Furkân-ı hüsn sihr ta'bir itdi hâf (Galib s.451)*

*Kaldı da'vâmuz kıyâmet rûzinuñ aḥşâmına
Sûre-i Şemsî bu gün zulmetle tefsîr itdi hâf (Galib s.451)*

İzzet Molla da naziresinde Gâlib'de olduğu gibi “hat”ı bazı sûre ve âyet adlarına telmih yaparak ele almış ve onu “*Sûre-i Necm*”i “*Duhân*” olarak tefsir ettiği ve sevgilinin yanağındaki “*Âyet-i nûr*”ı kaybettiği için kâfir olarak vasıflandırmıştır:

Bahşümüz nokta-i hâlinde idi gayb itdük
Sûre-i Necm'de tefsîr-i Duhân eyledi hâf (İzzet s.430)

Âyet-i nûr-ı ruḥ-ı yâri nihân eyledi hâf
Küfrini 'âkıbetü'l-emr 'ayân eyledi hâf (İzzet s.430)

H. Mûsâ: Aşağıdaki beyitte Gâlib “tecellî-i cemâl”, “vâdî-i tekellüm” ve “hitâb” kelimeleri ile Hz. Mûsâ'nın Tûr Dağında Allâh ile konuşmasına telmihte bulunmuştur. Bu olay kısaca şöyledir: Hz. Mûsâ Hak'tan kendisini göstermesini istemiş, Cenâb-ı Hak da Tûr Dağı'na tecelli edince Mûsâ dayanamayıp kendinden geçmiştir. Hz. Mûsâ bundan dolayı “Kelîm” ve “Kelîmullâh” ünvanlarını almıştır.⁷

⁷ Bu olay Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır: Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca “Rabbim bana kendini göster (erini), seni göreyim dedi. Rabbi: Sen beni asla göremezsin (lenterâni), fakat şu dağa bak, eğer o yerinde dura bilirse sen de beni göreceksin” buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti. Mûsâ da baygın düştü. (A'raf, 7/243)

İzzet Molla da aynı telmih unsuruna, ilgili ayetteki Hz. Mûsâ'nın Allâh'ı görmek istemesini ifade eden “erinî” (bana kendini göster) kelimesini iktibas ederek ve “taleb-i vasl”, “hitâb” kelimelerini kullanarak naziresinde yer vermiştir:

*Şâyeste degülsek de tecellî-i cemâle
Vâdî-i tekellümde sezâvâr-ı hitâbuz (Gâlib, s.436)*

Gerçi “erinî” ile feraḥ-yâb-ı hitâbız
Lâkin taleb-i vaslda maḥcûb-ı ‘itâbız (İzzet s.410)

Gâlib, bir başka şiirinde yine aynı olaya telmih yaparak Allâh'ın Hz. Mûsâ'ya hitaben söylediği “lenterânî” (sen beni asla göremezsin) ifadesini iktibas etmiştir:

*Len terânîdür baña va‘d-i vişâl
Tâlib-i didâr-ı güstâhî menem (Gâlib s.503)*

Câm-ı Cem, Piyâle-i Fağfûr: Gâlib, bir beytinde, “Cem” ve “piyale-i fağfûr” kelimeleri ile şarabın mucidi olarak bilinen Cem’e ve ve kâsesi ile ünlü olan Çin hükümdarı Fağfûr’a telmihte bulunmuştur. İzzet Molla, naziresinde “Cem” kelimesinin yerine onunla özdeşleşmiş olan kadehini yani “Câm”ı ve Gâlib’deki “piyale-i fağfûr”u aynen kullanmak suretiyle naziresinde benzer telmih unsuruna yer vermiştir:

*Çekmem humâr-ı çîn-i cebîn ser-güzeşt-i Cem
Naşs-ı gül-i piyâle-i fağfûrdur baña (Galib s.335)*

Câm-ı ümidüm eyledi işkeste seng-i ye’s
Keff-i yedüm piyâle-i fağfûrdur baña (İzzet s.292)

Mansur: Şeyh Gâlib’in şiirlerinde ünlü sûfî Hallac-ı Mansur’a sıkça rastlanmaktadır. Bu durum, onun Sebki Hindî kültüründen edindiği Mansur menkıbelerine ve Mevlânâ etkisine bağlanmaktadır. Gâlib’in, sırrını başkasına açıklamanın tehlikeli oluşuna işaret ederek Mansur’u en çok kullanan şairlerin başında geldiği söylenmektedir (Genç 2011: 102). Gâlib, Mansur’a telmihte bulunduğu aşağıdaki beyitte; aşkı, Mansur’un yakıldığı ateş gibi düşünmektedir. İzzet Molla ise beytinde, “eşk”i (gözyaşlarını), aşk sırlarını açıkladığından dolayı bakış ipinde Mansur gibi dara çekilmiş olarak hayal etmektedir:

*‘Aşk âteş-i tecellî-i Mansûr’dur baña
Her çüp-ı dâr bir şecer-i Ṭûr’dur baña (Gâlib s.335)*

İfşâ-yı râz-ı ‘aşk ile bend oldı dâra eşk
Târ-ı nıgehde her biri Mansûr’dur baña (İzzet s.292)

İzzet Molla’nın farklı bir naziresinden alınan ve “Mansur” ile ilgili telmih unsurlarına yer verdiği beyitlerde, şair kendisini aşığın yerine koymuş, aşk sırlarını açıklamakla Mansur’un rütbesine ulaştığını ve aşk sırlarını açığa vurmaya Mansur’dan öğrendiğini ifade etmiştir:

Rütbe-i ‘ulyâmı sor Mansûr’dan
Ser-firâz-ı dâr-ı güstâhî benem (İzzet s.498)

Haḫ bu kim Mansûr’dan aḫz eyledüm
Kâşif-i esrâr-ı güstâhî benem (İzzet s.498)

H. Süleyman, Kays (Mecnun): Şeyh Gâlib, “*idi Kays*” redifli gazelinde, redifin Leyla ve Mecnun hikâyesindeki çeşitli olaylara telmihte bulunmuştur. İzzet Molla'nın aynı redifle yazdığı nazirede de benzer telmih unsurlarına yer verdiği görülmüştür. Aşağıdaki beyitte Gâlib, Kays (Mecnun)'ı “aşk devletinin sultanı” olarak görmüş ve onu hükümdarlığı ile ünlü Süleyman Peygamber'e ait teşbih etmiştir. Beyitte Hz. Süleyman'ın peri askerlerine ve kuşlar topluluğuna hükmetmesine telmih yapılmıştır. İzzet Molla'nın beytinde ise Kays aşk ülkesinin sultanı olarak görülmüş ve Hz. Süleyman'ın ünlü tahtına telmih yapılmıştır:

Hayl-i mürgâna perî cündine sultân idi Kays
Devlet-i 'aşkda güyâ ki Süleymân idi Kays (Galib s.439)

Kendi taht-ı diline bir ulu sultân idi Kays
Kişver-i 'aşka o za' f ile nighbân idi Kays (İzzet s.415)

Aşağıdaki beyitte Gâlib'in, aşk derdinden kurtulması için Mecnun'un Kâbe'ye götürülmesi ve onun Kâbe'yi tavaf etmeden çöllere geri dönüşü olayına yapıdığı telmih İzzet Molla'nın beytinde de kullanılmıştır:

Mevlevî gibi tavâf itmedi beyt-i dilini
Gerçi ser-geşte idi bâdiye-cevlân idi Kays (Galib s.439)

Düşdüğü yerde arar gâ' ibi ' İzzet arayan
Ka' be'den semt-i beyâbâna girizân idi Kays (İzzet s.415)

Nişabur Şehri: Gâlib'in “Hind Üslûbu”nun da etkisiyle bir kaç değişik şekilde anlamlandırmaya müsait olan (Pala 2003; Doğan 2006) aşağıdaki beytinde kullandığı “Nişâbü”r” şehri ile ilgili telmih unsuru, İzzet Molla'nın da naziresinde de benzer şekilde yer almıştır. Gâlib'in “şabâh-ı Nişâbü”r” tamlamasıyla gün doğumunda dünyanın en parlak mekânının Nişabur şehri olduğu inanişine ve “teb-lerze-zâd” tamlamasındaki “lerze” (titreyiş) kelimesiyle Nişabur'un meşhur zelzelelerine telmihte bulunmuştur. İzzet Molla nazirsinde “arż-ı Nişâbü”r” tamlaması ve “ditremek” kelimesiyle sadece Nişabur'un zelzelelerine telmihte bulunmuştur:

Teb-lerze-zâd o gevher-i gâltân-ı gurbetem
Mehd-i şadef şabâh-ı Nişâbü’r'dur baña (Galib s.335)

Serdî-i iftirâkuñ ile ditredükce dil
Her kıanda olsam arż-ı Nişâbü’r'dur baña (İzzet s.292)

Paralel ve Ortak Söz Yapıları

Beytin mısraları arasındaki söz ve anlam paralelliği ya da simetrisinin, beytin anlamının anlaşılıp açıklanmasında, düzenlenip düzeltilmesinde türlü ipuçları ve kanıtlar taşıdığı söylenmektedir. Mısralar arasındaki paralelliklerin, anlamı pekiştirmesi yanında, aynı söyleyiş kalıbının arka arkaya tekrarlanması da beyte hoş bir ahenk ve etkileyici bir ritim sağlamaktadır. (Dilçin 2000: 33). Bazı şairlerin üslubunun en güçlü göstergelerinden olan bu paralel ve ortak söz yapılarının nazireler arasında yapılan karşılaştırma ve değerlendirmelerde de belirleyici rol oynadığı düşünülmektedir.

Yapılan karşılaştırmada, Şeyh Gâlib'in zemin şiirlerinde yer yer başvurduğu paralelizm, simetri ve ortak söz yapıları gibi üslûp özelliklerinin İzzet Molla'nın nazirelerinde de kullanıldığı

tespit edilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde Gâlib'in kullandığı paralel söyleyiş özelliklerinin İzzet Molla'nın nazirelerine yansması tablolar halinde gösterilmiştir:

Fecr oldu âşikâr sefid ü siyâh u sürh
Çerh oldu pür-nigâr sefid ü siyâh u sürh (Gâlib s.362)

Ebr oldu âşkâr sefid ü siyâh u sürh
Reng aldı nev-bahâr sefid ü siyâh u sürh (İzzet s.333)

<i>fecr</i>	<i>ol-</i>	<i>âşikâr</i>	<i>sefid ü siyâh u sürh</i>
<i>çerh</i>	<i>ol-</i>	<i>pür-nigâr</i>	<i>sefid ü siyâh u sürh</i>
<i>ebr</i>	<i>ol-</i>	<i>âşkâr</i>	<i>sefid ü siyâh u sürh</i>
<i>reng</i>	<i>al-</i>	<i>nev-bahâr</i>	<i>sefid ü siyâh u sürh</i>

Harîm-i sîne sünbülzârdur çeşm-i kebûdından
Belâ-yı âsmân bi-zârdur çeşm-i kebûdından (Gâlib s.538)

Göñül mir'âtı pür-jengârdur çeşm-i kebûdından
Gözümde çerh-i nîlî târdur çeşm-i kebûdından (İzzet s.523)

<i>harîm-sîne</i>	<i>sünbülzâr</i>	<i>çeşm-i kebûd</i>
<i>belâ-yı âsmân</i>	<i>bi-zâr</i>	<i>çeşm-i kebûd</i>
<i>göñül mir'âtı</i>	<i>pür-jengâr</i>	<i>çeşm-i kebûd</i>
<i>çerh-i nîlî</i>	<i>târ</i>	<i>çeşm-i kebûd</i>

Hayl-i mürgâna perî cündine sultân idi Kays
Devlet-i 'aşkda güyâ ki Süleymân idi Kays (Gâlib s.439)

Kendi taht-ı diline bir ulu sultân idi Kays
Kişver-i 'aşka o za'f ile nighbân idi Kays (İzzet s.415)

<i>hayl-i mürgân perî cündi</i>	<i>sultân</i>	<i>idi</i>	<i>Kays</i>
<i>devlet-i 'aşk</i>	<i>Süleymân</i>	<i>idi</i>	<i>Kays</i>
<i>kendi taht-ı dili</i>	<i>sultân</i>	<i>idi</i>	<i>Kays</i>
<i>kişver-i 'aşk</i>	<i>nighbân</i>	<i>idi</i>	<i>Kays</i>

Nazire Yazılan Şairin Adının Anılması

Nazirecilik geleneğinde nazire yazılan şairin adını anmak bir kural değildir. Ancak şairlerin bazen nazire yazdığı şaire meydan okumak bazen de onu saygıyla anmak için adını naziresinde andığı görülür. Şayet gelenekte bu uygulama bir kural haline gelseydi o zaman kimin kime ne kadar nazire yazdığı, üslûplarının oluşumunda kimlerin etkili olduğu daha netlik kazanacak, kısaca şairlerin sanatlarının gelişim çizgisi daha rahat takip edilebilecekti. Ayrıca nazirecilik konusunda şüphelerle karşılaşılana birçok husus da kendiliğinden ortadan kalkmış olacaktı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Eski Türk edebiyatı alanında yapılan bazı çalışmalarda, şairlerin edebi kişilikleri ve üslûpları değerlendirilirken “nazire yazdığı şairler ve nazirecilikleri” gibi başlıklar altında konuyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler verilirken ya şairin bizzat nazire olduğunu belirttiği, ya da nazire mecmualarında yer verilen nazirelerden hareket edilmektedir. Bazen de sadece kaynakların herhangi bir kanıt göstermeden onların nazirecilikleri ile ilgili verdiği birbirinin tekrarı olan bilgiler aktarılmaktadır. İzzet Molla için şiirlerinin yüzde sekseninin nazire olduğunun söylenmesi gibi.

Yapılan karşılaştırmada İzzet Molla'nın Şeyh Gâlib'e yazdığı 50 nazireden sadece 10'unda Gâlib'in adını andığı görülmüştür. Bu on nazirenin 7'sinde Gâlib'in adının geçtiği beyitlerde Mevlânâ'nın adının da “Mevlânâ” “Monlâ”, “Şems”, “Mürşid-i Rûm” şeklinde yer aldığını görüyoruz. Bu beyitler aşağıda verilmiştir:

Mağlûb iken hünerde o sultân-ı a'zamuñ
Gâlib kadar 'inâyeti mevfurdur baña (İzzet s.292)

'İzzet cenâb-ı Gâlib'e bâğ-ı behiştde
 Benden peyâm-ı hasreti virmez mi rûzgâr (İzzet s.377)

Sâye-i Monlâ'da gerçi Gâlib bulmuş i' tibâr
 Şimdi bu devrin de 'İzzet şâ'ir-i mümtâzıdur (İzzet s.387)

Gâlib'deki feyzi baña bahş eyledi Monlâ
 'İzzet nesağ-ârâ-yı kalem-dân-ı cevâbuz (İzzet s.410)

Olsa Gâlib gibi bu hâke de Şems'ün nazarı
 Bağ ne güller bitirür bâğ-ı belâğ-ı elfaz (İzzet s.431)

Dönerdi Gâlib'e ey Şems-i zerre-perver-i dîn
 Olursa 'İzzet-i nâ-çiz mazhar-i nigeñ (İzzet s.459)

Dirîğ-ı nihlet idince vekîl-i Mürşid-i Rûm
 Cenâb-ı Gâlib-i mu'ciz-edâ imiş bildük (İzzet s.469)

Baña bir bu yetişür sâye-i Mevlânâ'da
 Koqlamam Gâlib-i rengin-mağâl üstine gül (İzzet s.478)

Nigâh-ı feyz-i Gâlib kıldı 'İzzet nazmumu rengin
 Şalâ kim söylemek düşvârdur çeşm-i kebûdından (İzzet s.523)

Hâme-i Gâlib kim olmuş pey-rev-i kilik-i Nedim
 'İzzetâ hâddin mi gezmek ol sühan-gûlarla sen (İzzet s. 514)

Yukarıdaki beyitlerin bazılarında İzzet Mollâ, “Gâlib'in Mevlana sayesinde itibar bulduğunu ve kendisinin de Mevlana sayesinde devrinin mümtaz bir şairi olduğunu”, “Mevlana'nın Gâlib'deki feyzi kendisine bahşettiğini ve bu sebepten güzel şiirler yazdığını”, “Mevlana'nın Gâlib'e ilham kıldığı gibi kendisine de ilham kıldığı takdirde nice güzel şiirler yazacağını” ifade etmektedir. İzzet Molla, Şeyh Gâlib'in adını andığı beyitlerin hiç birisinde ona meydan okumamış, ondan daha güzel yazdığına dair ifadeler kullanmamıştır. Bir şeyh olarak ona saygı göstermiş, bir şair olarak büyüklüğünü takdir etmiş ve şiirlerine nazire yazmanın güç olduğuna işaret etmiştir.

Turkish Studies

Sonuç

İzzet Molla'nın *Bahâr-ı Efkâr* ve *Hazân-ı Âsâr* adlı divanlarındaki gazellerle *Şeyh Gâlib Divanı*'ndaki gazeller "nazirecilik geleneği" çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda *Bahâr-ı Efkâr*'da Şeyh Gâlib'e yazılmış 50 nazire tespit edilmiştir. *Hazân-ı Âsâr*'da ise Şeyh Gâlib'e yazılmış nazireye rastlanmamıştır.

İzzet Mollanın etkilendiği ve nazire yazdığı şairlerin başında Şeyh Gâlib'in gelmesini "Mevlevî"lik ve Gâlib'in güçlü şairliğine bağlamak mümkündür.

Tespit edilen nazireler şekil ve muhteva özellikleri açısından karşılaştırıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. İzzet Molla, Şeyh Gâlib'in gazellerini yine gazel nazım biçimiyle tanzir etmiş, onunla aynı redifleri kullanmıştır. 3 nazirenin kafiyesinin ve 1 nazirenin vezninin zemin şiirden farklı olduğu görülmüştür. Beyit sayısında ise tam bir birliktelik yoktur. İzzet Molla'nın nazirelerinin beyit sayısı çoğunlukla zemin şiirlerin beyit sayısından daha fazladır. Ayrıca İzzet Molla, Şeyh Gâlib'in, özellikle redifli gazellerine nazire yazmış ve bu sayede onun üslûbunu yakalamaya çalışmıştır.

2. Muhteva yönünden karşılaştırıldığında ise başta matla beyitleri olmak üzere çeşitli mısralar arasındaki benzerliğin dikkat çektiği görülmüştür. Gâlib'in yekâhenk gazellerinin, yine aynı konu bütünlüğü içerisinde tanzir edilmesi, İzzet Molla'yı edâ, hayal ve söyleyiş güzelliği açısından Gâlib'e yaklaştırmıştır. Gâlib'in gazellerinde kullanılan, telmih unsurlarının, paralel ve ortak söz yapılarının, mazmunların, kalıp ifadeler ve tamlamaların, İzzet Molla'nın nazirlerinde benzer şekilde yer alması muhteva yönünden birlikteliğin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. İzzet Molla, Gâlib'in "Hint üslûbu"nun etkisiyle yazdığı tasavvufi gazellerinde konu bütünlüğünü yakaladığı andaki anlam derinliğine ve tasavvufi edaya ulaşamamıştır.

Bu karşılaştırma sonucuna göre; İzzet Molla hakkında söylenen, "istinsaha yakın bir tarz-ı telakkide" eskileri tanzir ettiği ve şiirlerinin yüzde 80'e yakınının nazire olduğu hükmünün çok gerçekçi olmadığını belirtmek gerekir. Zira İzzet Molla'nın, en fazla etkisinde kaldığı şairin Şeyh Gâlib olduğu düşünülürse ona yazdığı nazireler *Bahâr-ı Efkâr*'daki gazellerinin yaklaşık yüzde 10'una karşılık gelmektedir. Onun şiirleri, nazire yazdığı söylenen diğer şairlerle titiz bir karşılaştırmaya tabi tutulması halinde daha gerçekçi bir tablo ortaya çıkacaktır.

İzzet Molla'nın şiirlerinin çoğu nazire olsa bile şiirlerinin değerini düşürmez. Zira o, Şeyh Gâlib'e yazdığı nazirelerin hiç birisinde taklide ve tekrara düşmemiş bilakis zemin şiir kadar başarılı nazireler yazmıştır. Bu durum onu XIX. yüzyılda hayalde ve üslûpta Şeyh Gâlib'in en büyük takipçisi konumuna yükseltmiştir.

Biz bu gün, Divan şiirinin gelişim çizgisini daha sağlıklı takip edebilmek ve Divan şiirinin "özgünlük, etki, taklit" gibi çeşitli sorunlarına daha somut yaklaşımlar getirebilmek için nazirecilik geleneğini zengin bir kaynak olarak görüp, diğer karşılaştırma yöntemlerinin yanında bu gelenekten de yeterince faydalanmalıyız.

KAYNAKÇA

- [DİLMEN] İbrahim Necmi (1338). **Tarih-i Edebiyat Dersleri**, C: 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- ARSLAN Mustafa (2007). **Muhyî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- BÜLBÜL İbrahim (1989). **Keçecizâde İzzet Molla**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- CANPOLAT Mustafa (1995). **Ömer bin Mezîd Mecmmü'atü'n Nezâir**, Metin-Dizin-Tıpkı Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CEYLAN Ömür ve YILMAZ Ozan (2005). **Hazana Sürgün Bahar, Keçeci zade İzzet Molla ve Divan-ı Bahar-ı Efkâr**, İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı.
- DİLÇİN Cem, "Divan Şiirinde Paralel ve Ortak Söz Yapılarından MetinEleştirisinde Yararlanma", **Türkoloji Dergisi**, C.XIII, S.1 (2000), s.33-66.
- DOĞAN Muhammet Nur (2006). **Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk**, İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
- GENÇ İlhan "Çiğnenmiş Sakızı Çiğnemeyenler: Nizâm-ı Cedid'in Şeyh Gâlib'i ve Cumhuriyet'in Âsaf Hâlet'i", **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, (2011), s.92-105.
- GÜRER Abdulkadir (1993). **Şeyh Gâlib Divanı (İnceleme-Metin)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- GÜRER Abdulkadir, "Şeyh Gâlib'in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği", **Türkoloji Dergisi**, C: XIII, S: 1, (2000), s. 99-108.
- Keçecizâde İzzet Molla (1255). **Bahâr-ı Efkâr**, Bulak.
- KOCATÜRK Vasfi Mahir (1964). **Büyük Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi)**, Ankara: Edebiyat Yayınları.
- KORKMAZ Ramazan (1988). **Keçecizâde İzzet Molla ve Mihnet-Keşân Üzerine Bir Araştırma**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- KORKMAZ Ramazan. "Keçecizâde İzzet Molla (Hayatı-Sanatı-Edebî Kişiliği)", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.10, S.1 (2000), s.93-117.
- KÖKSAL M. Fatih (2003). "Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı", **Diriözler Armağanı** (Haz. M. Fatih Köksal-Ahmet Naci Baykoca), Ankara, s.215-290.
- KURNAZ Cemâl. "Osmanlı Şair Okulu", **Journal of Turkish Studies/Türlük Bilgisi Araştırmaları**, Günay Kut Armağanı 27/II, (2003), s.403-420.
- MACİT Muhsin (1996). **Divân Şiirinde Âhenk Unsurları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MORKOÇ (ERTEK), Yasemin (2003). **Eğirdirli Hacı Kemal'in Câmî'ün-nezâ'ir'i (Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- OKÇU Naci (1993). **Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri,Şiirlerinin Umumî Tahlili ve Divânın Tenkidli Metni)**, C: I, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- OKÇU Naci, "Keçeci-zade İzzet Molla", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C: 23, Ankara 2001, s. 562.
- ÖZYILDIRIM Ali Emre (2002). **Keçeci-zade İzzet Molla'nın Mihnet keşân'ı ve Tahlili**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

PALA İskender. “İncinin Doğuşu” **Zaman Gazetesi**, 04.12.2003 Perşembe.

ŞAHİN Ebubekir Sıddık (2004). **Keçeci-zade İzzet Molla'nın Divanları: Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

TANPINAR A. Hamdi (1976). **19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

TOLASA Harun (1983). **Sehî, Latîfi, Âşık Çelebî Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.